DACIA

magazin

Director fondator: Dr. Napoleon Săvescu

Nr. 46 septembrie 2007

PATRIMONIUL DACIC DIN MUNȚII ȘUREANU

ȘI BRACONAJUL ARHEOLOGIC

EDITORIAL

A mai trecut un an, din nou Stan, din nou Traian

de Vladimir BRILINSKY

Aşa cum ne-am obişnuit, în fiecare an prin luna lui Răpciune, acelaşi Stan – fan de-al lui Traian – vine din Austria până la Deva, grăbit, ca de fiecare dată, să-şi sărbătorească părintele şi săditorul propriului său neam. Pune pe jar autoritățile (doar cele care nu au altă treabă decât să se uite în gura lui) şi se chinuie cu o aniversare sau comemorare, după caz, prilejuită de ziua de naştere a celui care a năvălit în Dacia acum vreo 2000 de ani. Acelaşi scenariu se repetă an de an, cu aceiaşi actori, cu aceleaşi discursuri reeşapate, dar cu tot mai puțini privitori şi cu aceiaşi bani publici cheltuiți în vânt pentru a omagia cotropitorul unei națiuni. De fapt, această manifestare care, an de an, se înfundă singură tot mai mult în penibil şi în ridicol, va muri de moarte naturală cât de curând. Oamenii s-au săturat să asculte minciuni şi prostii debitate cu o patriotardă retorică asemănătoare odelor închinate odinioară fostului dictator. La serbarea din anul acesta fu mare sărăcie de public şi de coroane... aşişderea. Cei de la microfon, plus oamenii de ordine şi cu acelaşi prestigios cor care o dată pe an este obligat să cânte pentru nimeni, toți la un loc erau cam de două-trei ori mai numeroşi decât cei care îi priveau. Dacă socotim însă umilitoarea ipostază a unor elevi aduşi cu forța pentru a îngroşa numărul spectatorilor, atunci rămânem la un număr de spectatori mai mic decât cel al degetelor unui om. Anii trecuți nu era loc de coroane în jurul soclului împăratului. Anul acesta, doar una singură a fost depusă cu evlavie şi spăşenie la picioarele celui care considera creştinismul un fapt mai grav decât o crimă. Ar fi deplasat să facem acum o comparație cu numărul record de participanți şi cu ecourile pozitive ale Congresului de Dacologie din acest an, pentru simplul motiv că acestea nu se pot compara cu penibilul act de la Deva. Observăm însă o maturitate a celor care nu mai bagă în seamă elucubrațiile rostite de la picioarele cotropitorului Traian şi nu-şi mai pierd timpul la manifestări de doi bani. Cei mai mulți au înțeles că împăratul Traian este un personaj important al istoriei antice, demn de a fi menționat în cărțile de istorie, că personalitatea sa puternică şi-a lăsat amprenta asupra a ceea ce a însemnat cucerirea ultimului teritoriu de către Imperiu Roman, că existența şi activitatea sa militară nu pot fi neglijate şi nici minimalizate. Dar cei mulți au înțeles deopotrivă că Traian nu este părintele şi săditorul neamului românesc – cum silit de împrejurări şi aberant declama Samuil Micu – nu este civilizatorul, ci doar cotropitorul pe care dorința de a umple visteriile Romei l-a îndemnat la jaf şi cotropire, la distrugere şi umilință a poporului dac, înaintaşul legitim al românilor. Cei mulți au înțeles că nu putem fi singura nație din lume însămânțată şi transformată în doar 165 de ani de ocupație parțială. Doar perseverentul Stan Corneliu stăruie, într-o lume imaginară pe care singur şi-a creat-o, la a-i ridca osanale împăratului cotropitor. Doar el îi certa pe devenii care nu s-au ostenit să vină să-i asculte bătutul câmpilor. Doar el îşi face iluzii deşarte despre posteritatea care-i va duce mai departe visurile şchioape. Doar el şi numai el, Stan cel Tot Mai Singur.

Un cor, un cotropitor şi o piață goală

Civilizații antice ale Europei temperate

Dr. Iosif Vasile FERENCZ

Argument

Civilizația dacică, fără nici o îndoială a fost una remarcabilă, ca dovadă este şi interesul deosebit care i-a fost acordat, de către lumea ştiințifică şi de către publicul larg. Din păcate ea este cunoscută astăzi mai ales datorită descoperirilor arheologice, dar şi în acest fel a putut fi recuperat un mare volum de informații cu ajutorul cărora este posibilă reconstituirea într-o măsură oarecare, a vieții comunităților umane din acea perioadă.

O altă sursă de informații pentru înțelegerea vieții unei populații este dată de comparația cu viața altor populații contemporane. Din acest motiv, credem că este util să prezentăm în paginile acestei reviste, pe parcursul mai multor numere, una dintre civilizațiile contemporane, cu care dacii au intrat în contact în mai multe rânduri. Aşa cum reiese şi din titlul acestui material, este vorba despre celți.

CELȚII (XIII)

În numerele anterioare am urmărit aventurile unora dintre contingentele de celți, care au participat la confruntările Marii Expediții. Urmările ei s-au manifestat pe multiple planuri. S-au cristalizat populații noi, au apărut aşezări noi, numeroase aspecte ale vieții de zi cu zi s-au schimbat. Am putea să credem că nimic nu a mai fost ca înainte ... şi totuşi ... . Deşi oamenii au rămas aceeaşi, deşi unii dinte ei s-au întors acolo de unde plecaseră, experiențele pe care le trăiseră i-au marcat profund. Toate acestea au o mare importanță pentru a înțelege istoria ținuturilor din centrul şi estul Europei, în ultimele secole înaintea celui mai important eveniment al tuturor timpurilor – naşterea lui Cristos.

Aşa cum anunțam în numărul anterior, în paginile care vor urma ne vom întoarce în Bazinul Tisei superioare şi în Transilvania, cu intenția de a contura principalele aspecte ale vieții celților în a doua jumătate a secolului al III-lea şi la începutul veacului al II-lea.

Reîntoarcerea

Aşa cum ne putem închipui, viața a continuat firesc în bazinul carpatic după plecarea războinicilor şi în timpul desfăşurării Marii Expediții. Însă atât la plecare, cât şi la sosire, mari mase de oameni s-au pus în mişcare şi au provocat modificări demografice pe spații largi. Am avut prilejul în episoadele anterioare ale periplului nostru să arătăm că odată cu reîntoarcerea luptătorilor iau naştere noi aşezări, în ariile în care ființau deja altele mai vechi. Totodată, în unele zone iau naştere chiar noi popoare. Şi exemplul *scodiştilor*, care şi-au luat numele de la un munte este poate cel mai sugestiv.

Dar cine sunt membrii acestor comunități?

O suită de studii istorice au vizat stabilirea ponderii războinicilor specializați în cadrul unor comunități din regiunile de origine. În acest fel, Josef Bujna, analizând necropolele La Tčne din bazinul carpatic, a observat că cca. 18 % dintre complexele funerare au aparținut unor războinici. Dar dacă este analizată mai amănunțit, pe micro-zone, mormintele databile după expediția din Balcani, rezultatele sunt uneori surprinzătoare. Pentru a înțelege mai bine aceste aspecte, vă propun să ne

Fig. 1. Coiful şefului celt de la Ciumeşti, după A. Rustoiu, A journey to Mediterranean. Peregrinations of a Celtic Warrior from Transylvania, în SUBB, Historia, 51, 1, 2006.

concentrăm atenţia asupra unei comunităţi celtice din nord-vestul României de azi. Şi cred că descoperirile de la Ciumeşti, judeţul Satu Mare sunt reprezentative pentru a ilustra cele ce ne-am propus să dezvăluim.

Comunitatea celtică de la Ciumeşti

În aria satului a fost înregistrată o situaţie extrem de fericită în comparaţie cu descoperirile contemporane. În acest loc a fost cercetată aşezarea cât şi necropola care îi corespunde.

Comunitatea viilor

Viaţa de zi cu zi, cu bucurii şi necazuri este strâns legată de locul în care trăiesc oamenii. La Ciumeşti, în urma cercetărilor, s-a putut constata că aşezarea aparţinea unei comunităţi rurale puţin numeroase. Au fost descoperite 8 bordeie care mai dgrabă erau răsfirate pe o suprafaţă întinsă, decât adunate într-un spaţiu restrâns. Vlad Zirra, care a condus cercetările a observat că bordeiele par să fi fost grupate câte 3 sau 4. Ca o regulă, câte unul din fiecare grup era mai spaţios şi avea uneori 2 încăperi.

Acest mod de organizare ar putea indica o concentrare a membrilor comunităţii de la Ciumeşti în funcţie de nucleele familiale. Inventarul aşezării este compus în special din vase ceramice lucrate la roată, formele identificate fiind caracteristice celţilor. Alături de acestea se află însă şi tipuri locale realizate cu mâna (borcane, străchini etc.), fapt care indică, încă o dată, convieţuirea celţilor cu indigenii, trăsătură specifică orizontului La Tčne din bazinul carpatic.

Comunitatea morţilor

Mormintele luptătorilor se evidenţiază în masa celorlalte prin prezenţa armelor. Panoplia caracteristică celţilor era formată din spadă, lance sau suliţă şi scut. În cazul unor personalităţi de rang înalt, aceste piese pot fi completate printr-un coif şi eventual, o cămaşă de zale. Ca o dovadă a prestigiului deosebit de care se bucura şeful de la Ciumeşti, acesta era dotat şi cu o pereche de cnemide.

În necropola de la Ciumeşti au fost dezvelite 33 de morminte, incluzând în această cifră şi celebrul mormânt al şefului celt. Dintre acestea, numai trei au aparţinut unor războinici şi aveau arme în inventar, ceea ce indică faptul că procentul războinicilor în cadrul comunităţii respective este de cca. 9 %. O cifră apropiată a fost sesizată şi în necropola de la Pişcolt, ceea ce înseamnă că acest calcul reflectă o situaţie apropiată de realitate. Această observaţie este completată şi de situaţia constatată în alte necropole. Astfel, la Apahida cca. 15 % dintre morminte au aparţinut războinicilor, dar având în vedere faptul că numeroase complexe funerare au fost distruse, procentul mormintelor cu arme ar putea să fie apropiat de cel de la Ciumeşti şi Pişcolt.

Fig. 2. Garnitură de arme „standard" în secolul al al III-lea î. Chr., dintr-un mormânt de la Batina (Yugoslavia) păstrat la Vienna, Naturhistotisches Museum, după M. Szabó, Mercenary Activity, în vol. The Celts, New York Milano 1991.

Structura unor comunităţi

Sintetizând informaţiile prezentate, putem conchide că cifrele menţionate indică existenţa unor comunităţi rurale, cu o populaţie puţin numeroasă şi cu o elită războinică redusă numeric. Pe aceste coordonate trebuie înţeleasă o comunitate celtică din bazinul carpatic, din secolul al II-lea î. Chr. din cadrul cărora au fost recrutaţi mercenari, pentru aşi desfăşura activitatea în lumea elenistică.

Această structură este însă radical diferită în cadrul unor comunităţi a căror aşezare în bazinul carpatic este legată cu probabilitate foarte mare de retragerea grupurilor celtice, după eşecul de la Delphi. Astfel, în necropola de la Belgrad-Karaburma, procentul războinicilor înmormântaţi în al doilea sfert al sec. Al III-lea î.Chr. este de cca. 70 %, iar al celor

din deceniile următoare de cca. 35 %. După cum se poate remarca, ponderea mormintelor de luptători este foarte ridicată, fapt ce ilustrează caracterul războinic al comunității respective. În cadrul necropolei de la Remetea Mare, din Banat, aparținând unui grup celtic stabilit acolo tot în urma „Marii expediții" conține 35 % morminte cu arme. Un alt exemplu este cel al necropolei de la Ižkovče, în sud-estul Slovaciei, unde s-a constatat existența a cca. 40 % morminte de războinici.

Toate acestea ilustrează existența în bazinul carpatic a cel puțin două tipuri de comunități: grupuri rurale cu o elită războinică restrânsă numeric şi altele în care procentul luptătorilor este ridicat.

Din nou despre şeful de la Ciumeşti

Mulți dintre războinicii care au participat la Marea şi dintre membrii familiilor care i-au însoțit, au pierit. Însă alții au fost mai norocoşi. Se ştie că celții aflați sub comanda lui Leonnorios şi Lutarios şi-au găsit o nouă patrie întemeind aşezări pe platoul anatolian. Alți mercenari implicați în conflictele frecvente survenite între suveranii epocii elenistice au reuşit să se întoarcă acasă. Aşa a fost şi cazul şefului de la Ciumeşti, care a fost înmormântat în necropola comunității din care făcea parte. Asupra prestigiului de care s-a bucurat în timpul vieții, inventarul funerar al mormântului său „vorbeşte" cu tărie. Cămaşa de zale, cnemidele şi mai ales coiful împodobit cu o pasăre de pradă sunt piesele care indică rangul înalt al războinicului.

Fig 3. Reconstituire ecvestră a imaginii sefului celt de la Ciumeşti, desen de Radu Oltean, după site-ul www.celtii.htm.

Alte urmări ale invaziei balcanice

O întrebare care firească este în ce măsură peregrinările mercenarilor celți în aria est-mediteraneeană au influențat aspectul general al culturii şi civilizației din zonele de origine. Şi ca răspuns, se consideră că adoptarea monedei de către celți a fost influențată de obişnuirea mercenarilor cu utilizarea ei şi că pătrunderea unor produse sudice în Europa temperată a fost mijlocită de mişcările acestor grupuri de războinici.

Ca urmare, „Călătoriile" în aria mediteraneeană nu au influențat modul de viață obişnuit al celților din bazinul carpatic, aşa cum s-a întâmplat cu cei stabiliți în nordul Italiei sau în Thracia. După cum se poate observa în urma prezentării aspectului aşezării de la Ciumeşti, modul de viață tradițional al celților din această comunitate nu a cunoscut nici un fel de transformări în ciuda faptului că unii dintre războinici şi liderul lor au fost prezenți ca mercenari în aria elenistică est-mediteraneeană.

Viața comunităților din bazinul carpatic s-a derulat în acelaşi fel pe parcursul secolului al III-lea î. Chr. şi la începutul veacului următor. Mercenarii aveau căutare pentru a îngroşa rândurile oştilor regilor eleni iar faptele lor de arme erau ascultate cu mare interes de cei rămaşi acasă.

Modul de viață se va schimba semnificativ în cea de a doua parte a secolului al II-lea î. Chr. în întregul areal locuit de celți. Însă despre aceasta vom vobi într-un număr viitor.

Fig. 4. Reconstituire pedestră a imaginii şefului celt de la Ciumeşti, desen de Radu Oltean, după site-ul www.celtii.htm.

Blestemul păsării Phoenix
(Tezaurul de la Pietroasa)

Dr. Napoleon SĂVESCU

Undeva, departe, în inima Europei Centrale, tocmai prin ţinuturile unde legendele spun că "Baba Dochia" (Mama Mare, Cybele ori Doamna Neaga, cum îi mai zic localnicii) obişnuia a călări pe un leu feroce, avându-l la dreapta ei pe falnicul Caloian (Attis, fiul lui Calaus), exact în zona unde Arcul Carpatic tinde a se recurba către miazănoapte, se înalţă, mândru şi enigmatic, Muntele Istriţa (din judeţul Buzău), în timp ce pe un mic platou aflat la poalele sale, un ochi atent va descoperi comuna Pietroasele. Din vremuri străvechi această poziţie a Muntelui Istriţa, prezentând evident avantaj strategic, avea să fie folosită drept punct de observaţie de către întreaga populaţie carpato-dunăreană (fie ea vedică, pelasgică, tracică sau dacică, în speţă înaintaşii aceleiaşi naţiuni, ai poporului botezat "român" în "modernitate").

Reputatul istoric şi cercetător în sfera timpurie a devenirii neamului nostru, profesorul Nicolae Densuşianu, documentează, printre altele, că prin anul 1847 încă se mai putea zări pe cel mai înalt şi semeţ pisc al amintitului masiv muntos un soi de val circular având diametrul de 6,32 metri şi care purta straniul nume "Şura de Aur". Totodată, o altă stâncă aflată pe acelaşi munte prezintă simbolica formă a unui armăsar, făcându-i pe localnici să denumească locul "Piscul Calului Alb". Fie sculptată de mâini omeneşti ori rezultat al eroziunilor naturale, stânca respectivă este considerată de profesorul Densuşianu drept un monument votiv consacrat vechii. Divinităţi supreme Solare Uraniene. În fapt, cercetând mitologia antică daco-românească, este vorba aici despre o nouă dovadă a cultului zeului solar trac, Gebeleizis, sau poate al vreunei şi mai vechi divinităţi vedice. În plus, alte două stânci prezente pe Muntele Istriţa, înfruntând veacurile, poartă denumirea de "Piatra Şoimului" şi nu departe de acestea se înalţă, semeţ, piscul botezat "Cuibul Corbului", din care ţâşneşte apa limpede precum cleştarul a unui izvor zis "Fântâna Vulturului". Apele sale se adună într-o imediată apropiere formând, la rândul lor, "Lacul Vulturului".

După cum se vede, niciunul din reperele acestor locuri "bântuite" de legendă nu poartă vreo banală denumire de... găină, pui sau cloşcă (deşi îndepărtatul Maramureş, din nordul Transilvaniei, se mândreşte cu al său Munte Găina, locul unde se desfăşoară, anual,"Sâmbra Oilor", populara sărbătoare a ciobanilor din regiune). Şi totuşi, aici, în anul

de graţie 1837, doi ţărani din comuna Pietroasele, – Ion Lemnaru şi socrul acestuia, Stan Avram – aveau să facă o descoperire senzaţională şi totodată de un interes arheologic primordial. Lucrând pe coastele amintitului Munte Istriţa, spre a extrage pietrele necesare construcţiei unui pod, aceştia descoperă, sub un bolovan aflat la mică adâncime, o impresionantă colecţie de podoabe din aur, însumând nu mai puţin de 22 de obiecte, vase şi ornamente. Firi simple, "pragmatice", ţăranii s-au grăbit să ascundă însă tezaurul ivit la lumină din negurile istoriei noastre, pentru a plănui ulterioara şi pripita sa comercializare, pe un preţ "de nimic", unui albanez numit Anastase Verussi. Negustorul respectiv se va dovedi şi mai "inventiv" decât descoperitorii comorii, apucându-se să spargă cu dalta şi

ciocanul o mare parte din neprețuitele obiecte, sperând întru evitarea hoțească, în acest fel, a intrării tezaurului sub jurisdicția legilor specifice ale țării. Şi a trebuit să mai treacă, astfel, un an întreg până când, în 1838, guvernul Țării Româneşti să capete ceva informații despre existența acestei comori (la propriu şi la figurat) şi să încerce a salva ceea ce mai putea fi salvat. Ca urmare, pe la sfârşitul anului 1842 sunt depuse la Muzeul Național din Bucureşti un număr de 12 piese aparținând tezaurului de la Pietroasa, urmând a fi ulterior cunoscute sub numele impropriu de *Cloşca cu puii de aur*.

În realitate, antichitatea nu a produs nicio valoare artistică (statuie, tablou, bijuterie etc.) care să nu reprezinte, în acelaşi timp, şi un simbol metafizic, iar dacă unele voci autorizate consideră azi că păsările de aur ar reprezenta, în fapt, simboluri ale vechilor divinități tracice ori geto-dacice (cărora li se mai spunea şi "Bukolion" sau "Vukalan"), poate că nu se înşeală defel. Comoara despre care vorbim a fost găsită în vecinătatea acelui ansamblu natural ce include "Piatra Şoimului", "Cuibul Corbului", "Fântâna" şi "Lacul Vulturului". Se naşte întrebarea: de unde, oare, se va fi născut ideea denumirii de "Cloşcă"?! Aplecându-ne asupra străvechilor legende şi tradiții, vom constata că suprema şi totodată cea mai nobilă şi fenomenală zburătoare menționată în cadrul acestora a fost aşa-numita "Pasăre Phoenix". Conform teologiei antice, aceasta ar fi fost un unicat pe întregul mapamond (cu alte cuvinte singura "Semper Avis"). Ea reprezenta o zeitate solară consacrată astrului zilei care trăia perpetuu în cicluri vitale estimate, după unii, la 700 de ani, iar după alții la "doar" 509. Periodic, la apropierea sfârşitului unui ciclu al lungii sale vieți, aceasta îşi construia un fel de cuib din ramuri alese şi plante frumos mirositoare, în care îşi încheia astfel existența. Ulterior, „cuibul" se metamorfoza într-un ou, simbol al Genezei primordiale, conținând cenuşa Păsării Phoenix, din care aceasta avea a renaşte de-a pururi.

Dar să comparăm acum descrierile "Păsării" în viziunea anticilor cu aspectul aşa-numitei "Cloşti" din Tezaurul de la Pietroasa. Vom începe cu rândurile pe care i le-a dedicat celebrul istoric grec Herodot: "Este o pasăre cu unele pene de culoare aurie şi altele roşii, iar după formă şi mărime asemănătoare cu acvila. Ea pleacă din Arabia, transportând în gheare un ou din smirnă, pentru a se duce în Templul Soarelui şi a renaşte". După Pliniu cel Bătrân, "...cea mai nobilă pasăre o reprezintă Phoenixul originar din Arabia, având mărimea unei acvile şi gâtul ca aurul, parte a corpului roşie iar coada albastră, însă şi aceasta întreţesută cu pene roşii. Phoenixul îşi transportă cuibul din Arabia până în apropiere de Panchea, în oraşul Soarelui". Şi, conform cercetărilor geografului Mela, "Panchea" se afla tocmai în apropierea Munților Ceraunici, adică Munții Cernei de astăzi.

Marele poet roman exilat Ovidiu considera că Phoenixul ar fi viețuit pe o colină aparținând celor mai frumoase meleaguri ale Elizeului, de fapt una şi aceeaşi regiune geografică a timpurilor preistorice cu Valea Jaleşului din România modernă, care începe din sus de Arcani. Ar rezulta, aşadar, că cea mai faimoasă înaripată a religiei precreştine poate fi localizată concret într-o legendară regiune a emisferei nordice, aflată sub orizontul cel pur şi senin al Istrului (fluviu numit ulterior "Dunăre"), din apropierea sus-numiților Munți Ceraunici.

Iată, prin comparație, cum se prezintă "Cloşca" noastră de la Pietroasa: fibula reprezintă imaginea unei păsări sacre, cam de mărimea unui şoim; întreaga suprafață a acestei zburătoare, modelată în aur masiv, fusese inițial decorată cu felurite pietre prețioase ori semiprețioase roşii, verzi, albastre şi galbene. Deasupra, în creştet, "Cloşca" prezenta un imens granat roşu, tot din pietre roşii fiindu-i şi ochii, în timp ce coada i se termina în nenumărate lănțişoare suspendate, din aurul cel mai fin.

Scriitorul român Alexandru Odobescu, cel care avea a-şi însuma anii dedicați studierii pasionate a respectivului tezaur într-o monumentală lucrare publicată la Paris, Le Tresor de Petrosa, "uita" însă a o mai numi "Cloşca" pentru a se referi, în schimb, la "gâtul Vulturului", care îi apărea încadrat cu granate având forma unor inimioare cu vârful în jos. (în fotografii, eu le-am văzut totuşi cu vârful în sus!). Şi tot el, Odobescu, vorbeşte în detaliu despre "ciocul şi ceafa Vulturului", de asemenea ornate cu granate de o mărime apreciabilă. Şi, întrucât la străvechiul popor carpato-dunărean, cu deosebire în cadrul cultului religios, toate îşi aveau formele şi canoanele lor tipice, se poate sintetiza, afirmând în consecință, că avem de-a face cu figura celebrei Păsări, căreia un artist anonim îi va fi dat "viață" după un model strict tradițional! De altfel, atunci când, în anul 1885, profesorul N. Densuşianu lucra la a sa „Dacie Preistorică", el nu uita să menționeze Octoihul Slavonesc, tipărit la 1575, în care Pasărea Phoenix este descrisă printr-un detaliu suplimentar, acela că ține în cioc o cruce încârligată de forma vechii zvastici pelasgice, un foarte vechi simbol al Soarelui "renăscut" o dată cu apariția primăverii. Şi tot astfel apare ea şi în Psaltirea Slavo-Românească din 1577.

Mai târziu vom găsi Phoenixul ca pasăre heraldică în emblemele Țării Româneşti, fiind reprezentată exact în momentul depunerii cuibului deasupra unor flăcări regeneratoare, având deasupra-i Soarele, Luna şi Ursa Mare (constelația "Carul Mare" de azi, compusă din 7 stele), deci în total 9 aştri „veghetori" ai eternității sale, iar în cioc ținând acum tradiționala cruce creştină ce avea a înlocui primordiala zvastică (vezi „Pravila" tipărită la Govora în 1640). Dar şi "istoricii" ceva mai nechemați în domeniu au un drept al opiniei personale; iar aceştia, fără a cerceta

prea mult covârşitoarea semnificaţie din substratul acestei descoperiri, s-au grăbit în a cataloga prima reprezentare mondială autentică a legendarei Păsări Phoenix drept o "amărâtă" de "Cloşcă cu pui"! Când, de fapt, "puii" sugerează simbolic tocmai eterna renaştere a Phoenixului din propria-i cenuşă, ca mici duplicate menite a reface, iarăşi şi iarăşi, divinitatea originară! Dar aşa-zişii "istorici" ai noştri de ieri şi de azi nu se opresc aici. Foarte recent vede lumina tiparului la Bucureşti volumul „Heraldica României", scrisă şi redactată de Maria Dogaru; cartea mi-a plăcut, pe ansamblu, însă, văzând cum sunt, deliberat, omise ori trecute "pe linie moartă" nenumărate informaţii şi raţionamente considerate, probabil, "neconfortabile politic"... cum este crucea pelasgică, sigur că m-am simţit jenat pentru nerespectarea adevărului.

Dar, aşa cum comorile faraonilor egipteni şi-au dovedit malefica influenţă asupra tuturor descoperitorilor lacomi, cât şi a profitorilor ce le-au râvnit ulterior, putem spune în ce constau manifestările unui similar blestem învăluind Tezaurul descoperit la Pietroasa, blestem menit a-i afecta letal, la propriu şi la figurat, pe toţi acei ce i-au încercat sau îi vor încerca înstrăinarea de urmaşii vechilor pelasgi, carpato-danubieni, stăpânitorii săi eterni de fapt şi de drept. Straniu este că nu doar Lemnaru, Avram şi Verussi aveau să moară la scurt timp după ilegalităţile comise asupra tezaurului dat la lumină, dar şi tăinuitorii obiectelor ce n-au mai putut fi recuperate de Guvern urmau a o sfârşi la fel de repede şi straniu, de obicei în mod violent.

În iarna anului 1875, pe o noapte cu viscol grozav, comoara este furată din muzeu de către un fost seminarist pe nume Pantazescu. Iute prins şi închis, acesta va fi împuşcat într-o impulsivă încercare de evadare. Însuşi scriitorul Alexandru Odobescu, autorul celebrului Pseudo-Kynegheticos (Fals Tratat de Vânătoare) se sinucide în mod bizar, la scurt timp după ce "îndrăzneşte" a publica „Le Tresor de Petrosa" tocmai la Paris, deci nu în România, ţara sa de origine.

La începutul veacului nostru, "inteligentul" guvern român din timpul primului război mondial face o greşeală istorică: evacuează tezaurul ţării - inclusiv "Cloşca cu puii de aur" - la Moscova spre a-l salva de armatele Puterilor Centrale, "uitând", probabil, vechea zicală după care... "ce ia muscalul, e bun luat"! Însă, de îndată ce Phoenixul pelasgic "se trezeşte" reţinut abuziv la Kremlin, pe cuprinsul Rusiei încep să se petreacă uriaşe nenorociri (vezi şi „Dacia Secretă" de Adrian Bucurescu): are loc o lovitură de stat bolşevică ce instaurează un sistem social negând existenţa oricărei divinităţi, întreaga familie imperială a ţarului Nicolae al II-lea Romanov - autoritate supremă în momentul acelei "preluări" a tezaurului - o sfârşeşte violent fiind executată şi izbucneşte războiul civil; mai târziu, milioane de ruşi pier atunci când Germania atacă U.R.S.S. şi încă şi mai mulţi din cauza genocidului ordonat de Stalin, consecinţă a ororilor sistemului comunist în general. În plus, mai toţi conducătorii României care fie n-au reuşit (cazul lui Antonescu), fie nici măcar n-au dorit recuperarea "Păsării Phoenix" din locurile străine "cuibului" ei (cazurile Dej şi Ceauşescu) urmau să sfârşească de moarte năprasnică, deseori întocmai ca Pantazescu, Odobescu sau ţarul Nicolae al II-lea!

Tezaurul de la Pietroasa poartă într-adevăr un teribil blestem, încrustat într-o verigă, iar sensurile sale se dezvăluie doar ochiului atent şi minţii cultivate: de la stânga la dreapta, inscripţia tracică înfăţişează trinitatea HUTEN IAREN EIVEN, în traducere: "Casa (Neamul) în pace să-ţi fie", dar, citită pe dos, cuvintele devin NEVIEN ERAI NETUH, adică: "Blestemat să fie răufăcătorul (hoţul)".

Poate că ar fi mai bine să le spunem şi ruşilor adevărul, poate vor şi ei ceva mai multă linişte în ţară...

După cum locul "Inelului Nibelungului" nu poate fi decât în apele Rinului, "Casa" Păsării Phoenix trebuie să redevină, cât mai curând, România.

Semnele totemice și reprezentarea lor ecologică în dimensiunile acțiunii militare din spațiul geto-dacic

student Cătălin CIOBANU
colonel (r.) Viorel CIOBANU

În secolele I–III e.n., ca urmare a evoluției nivelului de viață în aproape întreaga lume, a dezvoltării meşteşugurilor, comerțului şi perfecționării activităților de cultivare a pământului, se constată o reorientare conceptuală privind acceptarea sau neacceptarea unor tabuuri ideatice, a unor simboluri sacrale sau semne providențiale.

Furați de măreție sau împinşi de orgolii nemăsurate, după victorii, multe căpetenii războinice nu-şi mai recunoşteau zeii impuşi de relații de rudenie strămoşească, devenind indiferenți şi „imuni" la înțelepciunile moştenite. Se întruchipa acum o nouă relație – de fapt conturată de mai mult timp, poate încă din antichitate – dar cu mai puțină „vigoare" şi voință, glorificându-se pe ei sau pe conducătorii statelor, pe lideri politici sau religioşi care-i susțineau, transferând în acest fel aspectologia credințelor mitologice în arealul de convieţuire. Era, de fapt, o primă formă de manifestare a cultului personalității de mai târziu şi o deschidere de drum către „tirania modernă". Se şi promova astfel idolarizarea unor personalități şi contribuții sau atribute fizice şi morale, mai mult sau mai puțin probate, dar cu o mare putere de a se impune. Se converteau astfel epocile, comprimându-se timpul, de la dimensiuni nesfârşite la clipele efemere, supuse apoi eroziunii şi dispariției. Nu se mai respectau deci valorile sufleteşti moştenite, cerute de mituri, înlocuindu-se cu apariții, de cele mai multe ori nesemnificative, promovate intenționat.

Simultan cu această idolatrie umană, se continua însă, şi chiar se dezvolta, în paralel, o permanentă interferare cu idolatria din lumea animală. Într-o astfel de explozie de zeități vechi şi noi, se pare că „însuşi Olimpul s-a mutat pe pământ" iar fiecare om îşi putea făuri propriul său zeu, după propria sa înfățişare şi pricepere a ideilor mitice, de dinainte sau contemporane cu el.

Ne aflăm, de fapt, la/sau în pragul afirmării teismului, politeismului şi chiar agnosticismului – fenomene care mai târziu vor duce la întemeierea unei şcoli de gândire, a unor doctrine şi chiar a unor curente de sociologie, metafizică şi ideologie, a căror structurare se va defini în timp.

Rădăcinile acestor modele conceptuale şi de atitudine se aflau adânc implantate în necunoaştere, empirism, ambiguitate, dar şi în rapidele prefaceri ale atotputernicei naturi, în fața căreia ființa umană s-a simțit în lungi perioade de timp într-o incontestabilă inferioritate. Mai târziu, până în secolul X, divinizarea unor animale sau chiar a unor anumite forme de relief a continuat la dimensiuni impresionante, ceea ce a impus ca – printre cauzele

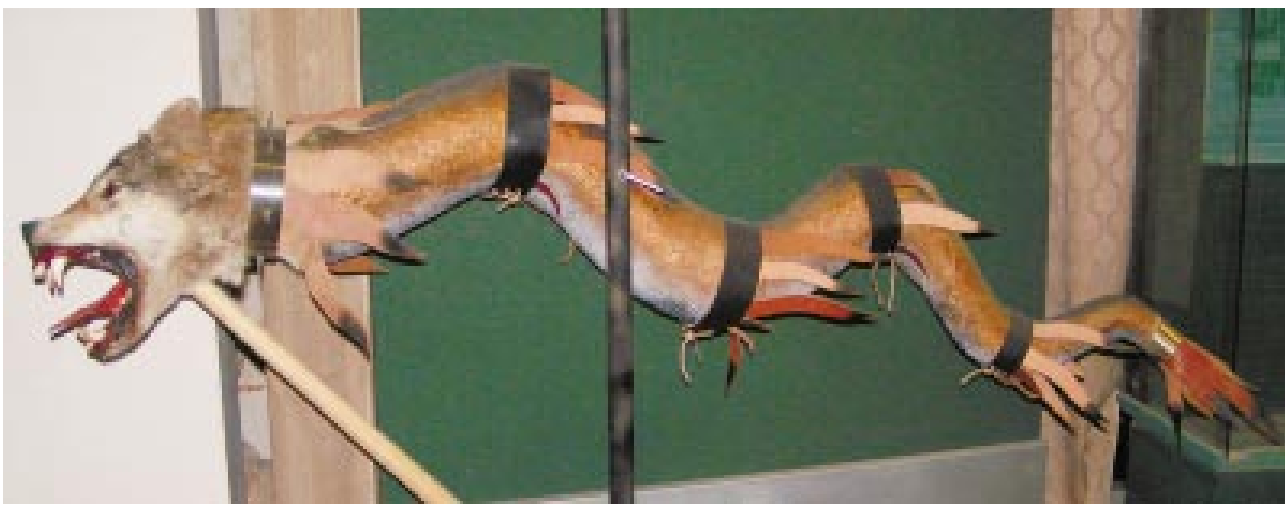

principale ale deznodământului conflictelor armate – de fiecare dată, să se evidenţieze şi cauze etice, morale şi religioase.

De foarte multe ori religiile, indiferent de ce natură erau, contrabalansau locul instituţiilor sociale, de promovare sau de sancţionare, de declanşare sau de pacificare a unor situaţii tensionate. Cu timpul, credinţele în forţele zeificate, în semnele cereşti sau în idei dogmatice au evoluat către o mitologie de tip totemic, al cărui substrat se afla chiar şi în procesul etnogenezei româneşti (aproximativ secolul III), având ca centru de gravitaţie culturală Evul Mediu, adică perioada propriu-zisă de iniţiere a culturo-genezei române (până în secolul al XVIII-lea).

Îndelungul proces de influenţare mitică a devenit mai pregnant în perioada feudală, când au avut loc contaminări şi calchieri spirituale, implicit mitice, alogene în corpul omogen al mitologiei române.

Putem aprecia, pe baza descoperirilor arheologice, a mărturiilor documentare - aflate îndeosebi în Dobrogea – că în primele secole de colonizare grecească, aşezările fortificate cetăţilor daco-romane încă mai aveau altare sacre. De asemenea, cele mai recente cercetări au relevat existenţa statuetelor şi figurilor zoomorfe şi antropomorfe, fapt ce a îndreptăţit **tragerea concluziei coexistenţei unor zootemuri şi fitotemuri, cu rezonanţe chiar şi în conflictele armate**.

Dacii, de pildă, aveau cultul animalelor totemice (lupii, urşii, cerbii, şerpii etc.), cult care s-a păstrat, diversificat şi stilizat până la noi, ştiut fiind faptul că în secolele XV-XVI voievozii noştri foloseau ca efigie războinică chipurile stilizate ale unor animale puternice ca bourul, zimbrul, vulturul, fiind puţin influenţat de romanii care utilizau doar totemurile de origine celestă (sistemul solar sau stelele mai importante).

Dar mai târziu, în spaţiul credinţelor spirituale din acest areal, în axiologia cultică daco-romană, îşi fac locul şi alte reprezentări terestre şi cereşti, fapt care dă naştere unui mozaic conceptual şi atitudinal.

Credinţa în reprezentările artificiale, în forme existenţiale primare, în semne şi fenomene greu de acceptat şi descifrat, a dus cu timpul la evidenţierea cultului, la constituirea unor conglomerate de idei, concepte şi păreri şi chiar atitudini, de credinţe şi pseudocredinţe, care s-au sintetizat apoi în totemuri, puternice exteriorizări ale esenţelor umane, imagini empiric acceptate, dar complexe şi abstracte.

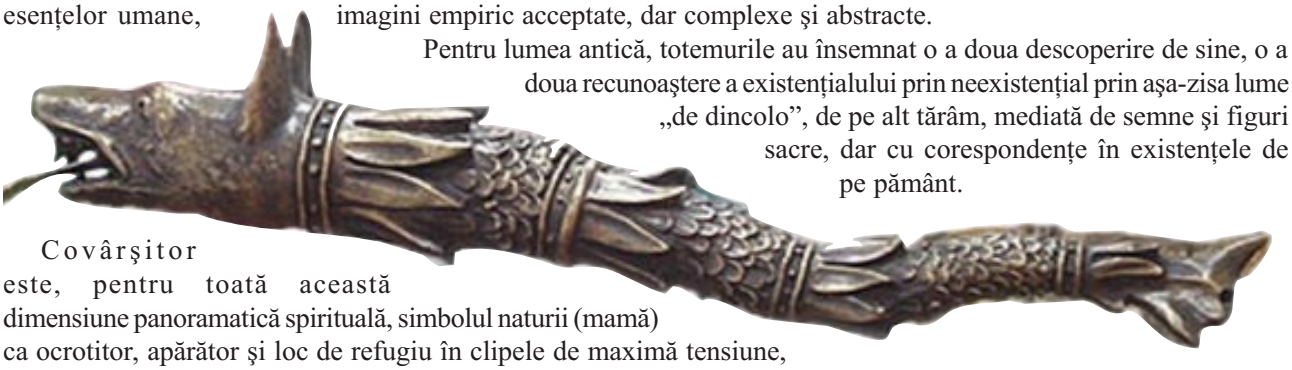

Pentru lumea antică, totemurile au însemnat o a doua descoperire de sine, o a doua recunoaştere a existenţialului prin neexistenţial prin aşa-zisa lume „de dincolo”, de pe alt tărâm, mediată de semne şi figuri sacre, dar cu corespondenţe în existenţele de pe pământ.

Covârşitor este, pentru toată această dimensiune panoramatică spirituală, simbolul naturii (mamă) ca ocrotitor, apărător şi loc de refugiu în clipele de maximă tensiune, de înfricoşare şi prigoană.

Chiar şi credinţa în Cristos, aşa cum se poate deduce din izvoarele referitoare la creştinismul primitiv, în mai toate provinciile romane şi cele ale sarmaţilor, germanilor, sciţilor şi, desigur, şi ale dacilor, era legată tot de coordonatele ce defineau natura, universul în genere. De aceea, în mod deosebit faţă de „Cristos care a venit”, era dublată de apropieri şi identificări cu fenomenele veşnice ale naturii, „cea la fel de bună, la fel de îngăduitoare ca şi bunul Dumnezeu”.

Nicolae Iorga arată că, în perioadele migraţiilor popoarelor, cultul arhaic al riturilor şi miturilor, al aducerii ofrandelor în războaie era, de la naştere până la înmormântare, omniprezent şi avea o tentă de maximă austeritate: parastasele, doliul alb, sărbătorile romanizate, rosaliile etc., se săvârşeau în bisericile dintre „ţarcurile de brazi”, iar urcatul la munte ori „afundarea în inima codrilor” pentru rugăciuni şi prăznuiri deveneau şi ritualuri ale înfrăţirii omului cu natura, o apropiere şi o slăvire a celei care îi ajuta şi îi stimula.

Războaiele, luptele, suferinţele cotidiene, insatisfacţiile materiale şi umane de tot felul au dat naştere unei simbolistici foarte diverse, cu implicaţii şi reprezentări profunde în sfera preocupărilor de fiecare moment.

De fapt, fiecare populaţie, fiecare formaţiune statală, fiecare spaţiu geografic sau zonă de influenţă şi-au însuşit în accepţiunea cultului, ca şi în suita ceremonialelor specifice, câte un obiect, animal, plantă sau formă de relief pe care le-au respectat până la adoraţie şi le-au transformat în convingeri sacre.

În acest fel, totemurile au luat naştere din locuri obişnuite, care nu au avut însuşiri deosebite sau virtuţi ieşite din comun, dar care în urma unor întâmplări mai mult sau mai puţin bizare, s-au transformat în daruri „căzute din cer” sau din Olimpul zeiesc.

Aşa au apărut totemurile din rândul plantelor, din rândul animalelor sau chiar din rândul obiectelor folosite în

gospodărie, în viaţa personală a oamenilor.

Oare ce relevanţă a avut zeificarea calului, a lupului, a bourului, a zimbrului, a taurului sau, mai târziu, a câinelui? Ce valenţe simbolistice aveau arborii obişnuiţi ca, de exemplu, bradul, plopul, arţarul sau stejarul?

În paralel cu acestea, s-a dezvoltat şi cultul unor închipuiri crude, asociaţii bizare de real şi imaginar, dar care erau considerate a fi periculoase pentru viaţa omului, mai viclene sau mai puternice ca el. Exemplificăm în acest sens totemul balaurului, dragonului, zmeului etc. Chiar şi despre celebrul Zamolxis se afirmă că era un urs, pe care geto-dacii l-au divinizat.

Stindardul dacic cu chip de balaur, ca signum de ordin totemic, dar şi totemul şarpelui au marcat multă vreme existenţa mitologică a strămoşilor noştri şi au polarizat conştiinţele în momentele de criză, de războaie, catastrofe, cataclisme, molime, foamete, fiind implorate de comandanţii de oşti pentru facilitarea victoriei, dar şi de oameni şi copii pentru supravieţuire.

Însă simultan, în Dacia ca şi pe întregul cuprins al Eurasiei, o dată cu apariţia şi dezvoltarea totemurilor, au luat naştere şi astrotemurile, vizând o dimensiune ecologică mult mai expansivă, mai amplă, mai greu de definit.

Mai întâi aceste simboluri au fost în mitologia predacică, iar apoi au fost păstrate şi adaptate civilizaţiei epocii respective. **Atât fitotemurile, zootemurile cât şi astrotemurile au dus, pe o anumită treaptă de dezvoltare istorică, la realizarea unei adevărate spiritualităţi totemice.**

Actul de jertfire, în scopul satisfacerii totemice, a fost des răspândit, dar în timp ce în perioadele de pace avea coordonatele singulare sau/şi colective de mici dimensiuni, oricum mai apropiate de normal, în vreme de război căpăta dimensiuni colective monstruoase. Pentru astfel de aşa-zise daruri zeificate se declanşau războaie, se distrugeau hotare şi ierarhii statale, se săvârşeau mari trădări sociale.

În dimensiunea spirituală a geto-dacilor semnele totemice sunt disparate şi cu un specific pregnant pentru fiecare context geografic, dar unitare prin simbolistică şi tematică, uniforme prin nimbul cultic care s-a ţesut în jurul lor şi unice prin ideatica etno-genetică fiindcă, fără doar şi poate, până la reprezentările abstracte ce învăluiau o întreagă tradiţie spirituală şi mitică, ele slujeau, de fapt, specificul naţional de mai târziu şi „lucrau pentru plămădirea limbii şi a poporului român". În atari condiţii, **sfera gândirii şi acţiunii militare şi-a interferat multe din valenţele ei formativ-praxiologice şi a beneficiat de starea totemică a timpurilor respective**.

Totetismul a coexistat cu alte manifestări tradiţionale. Acesta a pătruns chiar şi în cultul religios-ortodox, devenindu-ne contemporan. De exemplu, cunoscutele figurine de pâine (prescuri, căpeţele, colaci) semnifică o prelungire a credinţei totemice şi în tradiţia populară. Ca să nu mai vorbim de măşti şi de simbolistica costumelor, de gestica dansurilor şi de desfăşurarea unor ritualuri.

Se păstrează încă în activitatea şi în practica actuală, o seamă de reprezentări de figurine, care s-au transformat în însemne militare – în vremea noastră – ale armelor şi ţinutei ostăşeşti. Poate că de acolo provine şi nelipsita frunză de stejar sau simbolistica genurilor de arme ca şi ceremonialul corespunzător în momentul fixării respectivului însemn pe ţinutele specifice.

Iată, deci, cât de mare importanţă au acordat şi acordă românii – urmaşi ai dacilor – acestor reprezentări, ce implicaţii mitologice şi mitice, etnice şi etice, ce valoare covârşitoare de stimulare a psihologiei individuale şi colectice, ca argument al legăturii vieţii omului cu tăriile universului.

În timpurile actuale, de căutări, de instabilitate mondială şi continentală, de criză economică şi politică, aceste semne sunt cu pregnanţă reactualizate şi „reidolatrizate", reaşezate în conştiinţele umane, şi chiar în comportamente, la locul pe care îl au de secole şi secole.

Controversele legate de locaţia vestitei capitale a regilor daci Sarmisegetusa Regia nu sunt recente. De la începuturile cercetării moderne au fost voci, unele autorizate, altele neavenite născute din fanteziile unora, care au oferit diferite variante ale acestei locaţii. Argumente au existat în fiecare caz, fie că ele au fost întărite de cercetări ştiinţifice fie că s-au născut ca rod al logicii. Dacia Magazin îşi face o datorie de onoare în a fi ceea ce şi-a propus de la bun început. Adică, o tribună de idei şi de dezbateri supusă judecăţii cititorilor săi. Orice opinie de bun simţ, care este argumentată onest, îşi va găsi loc în paginile acestei reviste. Tot aşa, cum replicile la aceste materiale vor fi găzduite imparţial.

În căutarea Sarmisegetusei

Prof. Gligor HAŞA

Mărturisire:

Două întâmplări, la distanţă de aproape 40 de ani, au fost motivul determinării de a lumina o idee ţi de a dovedi că adevărata capitală a regilor daci nu a fost nici Ulpia Traiana, nici Sarmizegetusa-Grădiţte, ci dealul cu cote între 300 ţi 600 de metri de la confluenţa Streiului cu Râul Mare şi Galbena, numit „Subcetate”. Mai explicit, mamelonul care schimbă de către vest la nord cursul Sargeţiei şi care, în incintă fortificată, include 370 hectare, cu acces la 6 porţi: 3 pe latura nord-vest, 2 spre sud-vest şi 1 către sud-est (vezi harta).

Aşadar, revenim la întâmplări. În 1969 îi cunoşteam la

Haţeg, apoi la Subcetate, pe învăţătorul Florescu ţi pe tânărul, de odinioară, care îl însoţise la cercetări, pentru bagaje ţi măsurători, colonelul Constantin Zagoriţ, autorul cărţii „Sarmizegetusa”, însoţită de patru hărţi, apărută la Tipografia „Concurenţa” din Ploieşti. Întâiul amintit avea vii în memorie întâlnirile cu istoricul Teodorescu şi cu Constantin Daicoviciu, aici, la Subcetate. Profesorul Teodorescu înclina să creadă că mai multe şi mai solide erau argumentele pentru localizarea capitalei politico-administrative aici, la confluenţa unor importante ape şi drumuri (dinspre nord şi Mureş, în sus, pe Strei, dinspre sud-vest, pe la Porţile de Fier, dinspre est, prin pasul Vulcan-Merişor ţi în sus pe Strei, dinspre nord-est ţi Grădiţte, pe Platoul Luncanilor, urmând plaiul Vârful lui Pătru, Ţureanu, Dealul Negru), în vreme ce Daicoviciu susţinea ideea „de nedezminţit” (în urma propriilor săpături şi descoperiri spectaculoase în Munţii Orăţtiei). Disputele lor au degenerat în ură mocnită. Profesorul - şi parte din cercetările sale - au intrat în uitare, după moartea suspectă a acestuia. Prins oarecum la mijloc se găsea profesorul Octavian Floca, directorul Muzeului din Deva ţi adeptul localizării capitalei eroice pe locul actualei Ulpia Traiana Augusta, dar care nu îndrăznea să iasă din poruncile lui Daicovici, ins cu mare trecere la conducătorii de atunci, ca şi la cei de mai târziu (a fost mulţi ani vicepreşedintele Consiliului de Stat).

A doua întâmplare a făcut să prezinte la un simpozion naţional, ţinut la Haţeg, o comunicare cu titlul: „În actualitate – marile comori din vadul Streiului şi adevărata Sarmizegetusă dacică”. Comunicarea a stârnit interes. Aşa se face că din resturile bibliotecii unui memorandist am primit cartea „Sarmizegetusa”, editată în 1937, precum ţi exemplare din presa vremii, cu atitudini polemice la subiect, polemici întrerupte de evenimentele dramatice ce anunţau războiul. Colonelul Constantin Zagorit era topograf în subordinea generalului Dănilă Paap, comandant al Diviziei a 18-a, împreună cu care, şi cu mai mulţi ofiţeri, a făcut o recunoaştere tactico-topografică a terenului din jurul Haţegului „mergând de la cota 395, de pe şoseaua Haţegului, spre vârful cota 519 şi spre ruinele turnului medieval de observaţie, adică pe linia de despărţire a apelor...”. „Ajungând în vârful de la nord de litera V (vezi harta), din toponimicul Varalia, am descoperit colţul de Nord-Est al cetăţii; şi de acolo am continuat drumul de-a lungul laturei de Est, reprezentând latura unei cetăţi”.

Scopul cercetării fiind înainte de toate strategic, colonelul revine pe cont propriu în 1922, iar mai apoi în 1936 şi ‘37. Ce aflăm mai departe din studiul devenit carte (uitată, din păcate, deşi, dacă nu venea războiul şi dictatura comunistă, ar fi putut schimba multe pagini măsluite ori greşite din istoria Daciei):

– Având alte însărcinări, nu a putut cerceta întreg perimetrul cetăţii, împreună cu ceilalţi, ci ruina turnului de pe vârful Orlea, trecând apa Barandului şi conturând pe la răsărit vârful cu cota 519;

– Acestea se petreceau în anul 1920; în anul 1922 revine aici şi, la Deva, are o convorbire cu Octavian Floca, directorul muzeului, în legătură cu urmele cetăţii Sarmizegetusa în masi-

vul deluros triunghiular de la Est de Haţeg. Aşa cum Daicoviciu găsise „Sarmizegetusa lui" în Munţii Orăţtiei, Floca o avea pe a sa, în două variante: ori la Grădiştea (Varghegy), adică la Ulpia-Traiana-Augusta, unde se descoperise deja arena, ori pe Dealul Uroiului (Arany), la vărsarea râului Strei în Mureş. În primul caz, Zagovit constatase încă din 1920 că Ulpia Traiana nu putea fi în Sarmizegetusa Dacică, terenul ruinelor fiind unul de şes, deschis, iar acolo nu se găsise niciun ciob de ceramică dacică.

Dintre zecile de argumente cu care Zagovit pledează împotriva situării capitalei lui Decebal la Sarmizegetusa de lângă Tape, amintim câteva, din perspectiva strategiei militare:

– Colonia Ulpia, fost castru roman după primul război dacic, e zidită la mare depărtare de ieşirea din defileul Porţilor de Fier;

– Dacii nu construiau cetăţi la locuri deschise, adică în câmp liber şi pe fundul văilor, după cum obiţnuiau romanii să-şi construiască castrele şi oraşele;

– Dacii, care aveau un pronunţat simţ al folosirii terenului pentru apărare şi ambuscade, nu ar fi făcut greşeala de a ridica cetate într-un punct care cădea de la sine după căderea apărării din Defileu, ea fiind vulnerabilă şi dinspre Est şi Vest;

– Multe alte argumente care ţin de strategia militară a dacilor şi a romanilor pledează în favoarea adevărului că „Colonia Dacica", devenită Ulpia Traiana, apoi Sarmizegetusa, nu se afla aici, pe temelii dacice, ci undeva în apropiere.

Împotriva localizării Sarmizegetusei la Grădiştea Muncelului ori la Costeşti etc., argumentele sunt şi mai solide:

– Toate fortificaţiile din Munţii Orăştiei au un perimetru restrâns, ele nu ar fi putut adăposti o armată, d-apoi o capitală politico-administrativă;

– Ele sunt prea retrase şi prea inaccesibile pe timp de pace;

– Toate sunt cam de aceeaşi mărime, cu poziţii la fel de retrase faţă de văile şi arterele de viaţă şi serveau numai de refugiu;

– Este greşită afirmaţia îmbrăţişată de curentul daicovicist că aceste cetăţi şi cetăţui închideau trecerile către Sarmizegetusa; că într-una din ele s-a retras Decebal, adică la Regia (numită aţa de noi). Izvoarele scrise ţi Columna împrăştie orice îndoială.

Să vedem care sunt argumentele strategului topometrist Constantin Zagorit în favoarea „Sarmizegetusei de la Subcetate":

– Sarmizegetusa de la Subcetate ocupă o poziţie intermediară între cetăţile şi cetăţuile din Munţii Orăştiei şi Sarmizegetusa-Ulpia-Traiana.

– Acest masiv deluros sub formă de triunghi e aţezat la răscrucea a trei drumuri mari care vin: din Banat prin Porţile de Fier, din Oltenia prin pasurile din Valea Jiului şi Streiul Superior, dinspre Câmpia Tisei şi Valea Mureşului pe Valea Streiului Inferior. Toate ajung, inclusiv drumul de plai Vârful lui Pătru, Şureanu, Dealul Negru, Platoul Luncanilor, la strâmtul defileu Subcetate-Bucium; tot către acest punct se îndreaptă alte drumuri şi poteci care coboară din Munţii Poiana Ruscăi, Munţii Sebeşului şi Munţii Ţarcului.

– Localizarea făcută de Constantin Zagoriţ rezumă funcţia strategică a întregii regiuni care cuprinde Munţii Sebeşului, Munţii Apuseni, Munţii Ruscăi şi Munţii Haţeg-Vulcan, funcţie despre care eminentul geograf militar, generalul Iannescu, se exprima cu entuziasm în lucrarea „Geografia militară a Olteniei şi Banatului".

Constantin Zagoriţ a ataşat cărţii sale patru hărţi, dintre care nouă ne-a parvenit doar cea la scara 1/10.000, în care masivul deluros triunghiular e împărţit în 4 compartimente (vezi harta); fiecare dintre acestea se poate apăra separat după căderea celorlalte trei; fiecare reprezintă un punct de sprijin pentru apărarea întregului masiv; primele trei apără compartimentul al patrulea, adică inima întregului; relieful e brăzdat de vâlcele şi văi, dintre care două (Valea Barandului ţi Valea Pleţiţei) au izvoare care nu seacă; dinspre Nord-Sud şi Vest-Est curg două ape – Streiul ţi Fărcădinul (Galbena), dintre care una poate fi căutata Sargeţie.

Constrânşi de spaţiul alocat, trecem peste alte considerente strategice, dintre care multe ţin de descrierea cetăţii. Din păcate, nu avem celelalte hărţi ce pot fi găsite, probabil, la arhivele din Ploieşti. Ele descriu cele 5 porţi, şanţul, zidul, lucrări speciale de apărare şi asediu, valul de pământ etc., „Vinele", „Falxuri", locuri pentru „Aries" (berbece) şi „agere" de atac.

Cu ocazia cercetărilor pe teren, în aprilie 1937, s-au găsit la Gura Vâlcelelor Baradului şi Pleşiţei temelia unui zid (o presupusă garnizoană romană), olane şi ţigle romane; pe terenul arabil dinspre nord, multă ceramică neolitică şi dacică. Asupra consideraţiilor privitoare la cetăţile de la Costeşti, Blidaru, Grădişte, Luncani, Cugir, a altor fortificaţii, care nu pledează pentru „Regia" drept capitală, vom reveni după ce vom intra în posesia unor fotografii ce urmează a fi făcute din avion.

De asemenea, vom supune dezbaterii câteva articole din presa vremii. Constantin Zagoriţ îşi încheie cartea incitant, pe măsura întregii sale întreprinderi: „În caz când se va confirma aşezarea Sarmizegetusei în locul arătat, va căpăta o explicaţie mai aproape de adevăr ascunderea de către Decebal a averilor sale în albia Râului Sargeţia, care în cazul de faţă ar fi identificat prin râurile Streiu sau Fracadin care curg prin imediata apropiere".

S-ar putea, dacă cercetările incipiente ale colonelului Zagoriţ se vor bucura de atenţia istoricilor (şi nu vor avea trista soartă „tăbliţelor de la Sinaia"), să ne aştepte o mare surpriză.

Gligor Haşa este filolog. Cu articole, studii şi cărţi a poposit de vreo 40 de ani pe domeniile zeiţei Clio, printr-o culegere de folclor hunedorean, prin volumul „Legende strămoşeşti" şi prin cinci romane din ciclul etnogenezei: „Comoara lui Decebal", „Sceptrul lui Decebal", „Răzbunarea gemenilor", „Răbdarea pietrelor" şi „Biciul lui Dumnezeu", vizând războaiele daco-romane, epocile lui Traian, Hadrian, Marc Aureliu, Valens şi Atila, din perspectiva Daciei, ca rezultat al unei documentări confirmate de referatele unor importanţi istorici: Octavian Floca, Horaţiu Crişan, Hadrian Daicoviciu, Ioan Glodariu.

Este membru al Uniunii Scriitorilor din România, al cărei premiu l-a obţinut pentru romanul „Biciul lui Dumnezeu".

Dacia Magazin

Interviuri care fac istoria

Momârlanii, dacii de ieri, dacii de mâine

Interviu cu Petre Făgaș,

autorul cărții *Localitatea Uricani din Valea Jiului, vatră de trăire românească*

Interviu realizat de prof. ALIN RUS

– Vom începe cu o întrebare care cred că ar pune-o orice folclorist interesat de societatea tradițională a băştinaşilor de aici. Este vorba despre originea unui termen care sare imediat în ochi unui om din afara Văii Jiului, acela de „momârlan". Ce înseamnă, de fapt, momârlan?

– Momârlan este un termen relativ nou. Nu este mai vechi de 1870, deci de o sută şi ceva de ani. El s-a împământenit o dată cu începerea explorărilor şi exploatărilor miniere din Vale. Străinii care au venit aici să cerceteze zona din punct de vedere geologic au rămas impresionați de populația şi limba arhaică din Valea Jiului care era o zonă oarecum izolată de restul civilizației, spre deosebire, să zicem, de zona Hațegului care era o regiune civilizată încă din vremurile vechi. În diploma lui Bela IV, când s-au cedat teritorii Ordinului Cavalerilor Ioanizi, s-a spus aşa despre Țara Hațegului: *ista terra esepta,* adică exceptează Țara Hațegului. Deci, de atunci, din 1240, Țara Hațegului era deja dezvoltată.

Nu însă şi Valea Jiului unde predominau multe elemente arhaice. Această lume arhaică şi populația ei i-au impresionat pe primii exploratori care au zis: «Aceştia sunt rămăşițe de daci», asemănând portul momârlanilor cu cel al dacilor de pe columna lui Traian. Dacă ştiți, este vorba de acei pantaloni strâmți şi cămaşa până la genunchi, cum poartă şi azi, la sărbători, momârlanii. Atunci ei au zis:

«Aceştia sunt rămăşițe de daci», dar sigur că ei vorbeau limba oficială, care era maghiara, iar în maghiară „rămăşiță" se zice *maradwany.* Băştinaşii îi auzeau pe domni vorbind, dar necunoscând limba, ei au zis: «Auzi cum ne spune nouă? Nouă ne zic ăştia: mo…, mo…. mo…, *momârlanii».* Aceasta este normal, fiindcă ei au adaptat cuvântul unguresc la limba română, însă şi muncitorii care au venit să lucreze pentru deschiderea exploatării miniere i-au impresionat de asemenea pe localnici.

Lor le-au zis momârlanii, *barabe.* Aceasta vine de asemenea din cuvintele *bahn arbeiter* care, în limba germană, însemna muncitor liber, adică unul care face muncă liberă, spre deosebire de iobagi.

– Au existat aici şi iobagi?

– Da, au fost iobagi în Ardeal şi încă din 1350. Şi, referindu-ne la aceste vechi denumiri, trebuie să ştiți că cei din Valea Jiului îi numeau pe locuitorii Țării Hațegului, „gugani" iar pe cei din Oltenia, „golani".

– De unde vin aceste denumiri?

– Cea de „gugani" poate să vină din două surse. În primul rând de la opincile pe care le purtau cei din Țara Hațegului, pentru că opinca din piele tăbăcită, în Vale, se făcea cu vârf mic. În schimb, în Țara Hațegului se făceau cu vârf lat iar talpa era mai lungă, vârful rămânând totuşi ca o creastă de cocoş în partea din față. Aceasta se numea în graiul vechi *gurgui.* Alții au o interpretare care spune că numele de gugani vine de la muntele Gugu care se află în apropierea Hațegului şi a cărui denumire se pare că vine dintr-un nume păgân.

Căci, în vechime, exista o balanță între creştinism şi păgânism şi creştinismul încă nu reuşise să se impună şi să înlăture total vechile credințe păgâne. Nici până astăzi nu a reuşit creştinismul să înlăture vechile elemente păgâne. Mulți nici nu îşi dau seama câte practici păgâne mai avem noi.

– Puteți să ne dați un exemplu de practică păgână astăzi la momârlani?

– În primul rând, colinzile. Dar nu cele noi, fiindcă cele noi se referă la naşterea lui Cristos. Eu mă refer aici la colinzile vechi. Acestea aveau subiecte laice neavând nimic cu naşterea lui Isus. În ele era vorba despre un bătrân, un cioban, despre Sfântul Petru, dar nu apostolul, ci acel sfânt Petru care umbla cu Dumnezeu pe pământ. Aici se zicea că, uneori, când Dumnezeu mai vroia să vadă ce fac oamenii prin zonă, cobora cu sfântul Petru pe Muntele Retezat. Şi se zice că de aia-i retezat acest munte ca să aibă Dumnezeu unde să şadă când coboară cu sfântul Patru. Şi dovada: Există la colinzi un refren: «Leru-i Ier».S-au dat aici diverse interpretări, unele mai apropiate, altele mai fanteziste. Unii ziceau că «Leru-i Ier» e un reproş la Aurelian, în sensul că i se reproşa acestuia părăsirea Daciei şi lipsa de grijă față de cei rămaşi. Adică, *Leru* nu ar fi altceva decât vechiul cuvânt francez *le roi* – regele.

În vechime, colinzile cu subiect laic erau cântate însă şi de trubaduri. În acest context, acest refren însemna invocarea unor zeități păgâne la mare cinste şi la romani. Fiindcă Dacia, fiind ocupată de romani, aceasta înseamnă că aici au persistat şi s-au perpetuat multe din aceste

practici romane fiindcă Țara Hațegului era centrul administrativ şi politic al Daciei pe vremea romanilor. De fapt, două au fost motivele principale pentru faptul că în vechime au persistat multe practici păgâne în această zonă. Creştinismul nu a luptat foarte mult pentru impunerea noii credințe cât mai degrabă pentru dărâmarea celei vechi, păgâne; în al doilea rând, misionarii care trebuiau să răspândească creştinismul aveau cultură puțină.

Mulți erau neştiutori de carte şi ceea ce ştiau ştiau din ceea ce memoraseră anterior, adică nişte cunoştințe sumare. Cultura lor creştină era destul de redusă. De aceea, în timpul slujbei, din lipsă de cunoştințe biblice, introduceau în cadrul slujbei şi ritualuri vechi. Aşa s-a întâmplat şi cu aceste colinde vechi care se țineau în timpul Saturnaliilor care se sărbătoreau în apropierea solstițiilor. Ei bine, atunci s-a stabilit şi sărbătoarea naşterii lui Isus care a coincis cu aceste culte păgâne. Dispărând păgânismul, totuşi Saturnaliile au fost atât de adânc înrădăcinate, încât ele erau sărbătorite în continuare de oameni. Din acest motiv biserica creştină nu le-a putut exclude şi le-a preluat, asociindu-le cumva cu naşterea Domnului.

La Crăciun manifestările folclorice sunt mai întâi colindele iar apoi blojii sau brunduşii. Colindătorii întruchipează cei trei crai, cei trei magi care au vestit naşterea lui Cristos. Însă blojii, acele făpturi urâte cu piele pe față şi piei de animale atârnându-le pe ei, întruchipează, de fapt, nişte zeități păgâne, satirii. Dar biserica spune: «ce au fost aceşti satiri? Unelte ale diavolului, draci». Şi i-a pus alături de crai sau magi astfel încât diferența să fie mai clară, astfel încât să se poată spune: „Uite reprezentanții lui Isus cât sunt de frumoşi pe când cei ai satanei iată cât sunt de urâți!“ Şi aceasta a avut şi o influență psihică asupra populației.

Mai mult, în timpul Evului Mediu timpuriu, când Creştinismul nu era încă aşa de puternic, oamenii se mai închinau la nişte zeități numite Laris Compilaris, adică nişte zeități mărunte: Lari, Mani şi Penați. Aceste zeități mărunte, Larii, aveau în grijă răscrucile de drumuri. De aceea, când se zice „Leru-i Ier“, se invocă aceşti Lari ca să nu greşească oamenii drumul, pentru a avea o călătorie plăcută. Aceasta înseamnă de fapt „Leru-i Ier“ iar eu creditez această variantă.

– Astăzi momârlanii mai țin aceste culte păgâne?

– În general da, dar oricum mult atenuate.

– Din ce cauză?

– Pentru că 50 de ani de comunism şi-au spus cuvântul!

– A avut o influență negativă comunismul aici?

– Extraordinar de negativă! În primul rând, s-a căutat distrugerea spiritualității care e dovada faptului că noi, cei de aici, suntem urmaşii dacilor şi ai romanilor. De asta nu aveau nevoie nici ruşii şi nici comuniştii. Deci, tot ce amintea de aceste lucruri trebuia dat la lada de gunoi. Aşadar, comunismul a avut o influență foarte negativă.

– Totuşi, din câte ştiu eu, în anii '50–'55, aici a avut loc o cercetare etnografică condusă de echipa cercetătorului Nicolae Dunăre, cercetare la care, din câte ştiu, ați participat şi dumneavoastră. Ce părere aveți despre faptul că această cercetare amplă s-a realizat tocmai în acea vreme şi ce părere aveți despre lucrarea rezultată, „Arta populară în Valea Jiului“?

– Scopul lucrării nu a fost rău. Iar acest colectiv a dormit şi a mâncat aici la mine, să nu vă închipuiți că în altă parte. Dar ei nu puteau să facă mai mult decât regimul le-a permis să facă. Ceea ce au consemnat rămâne bun consemnat!

Însă interpretarea rămâne totuşi defectuoasă iar multe lucruri aceşti cercetători nu le-au admis. Iată aici un exemplu: până în 1964 a persistat la noi în zonă un obicei. De fapt era un ceremonial al zeului Gebeleizis de pe vremea dacilor. Biserica, neputând desființa acest obicei, l-a adoptat şi l-a introdus în rândul celorlalte manifestări religioase din ziua Paştelui.

Cum era acest obicei: cei mai înstăriți oameni din localitate, împreună cu cei nu foarte înstăriți, dar aplecați înspre credință, de asemenea cu ajutorul bisericii, după ce se termina serviciul divin şi se împărțea pasca (pâine şi vin), aduceau în biserică nişte mese lungi provenite de la aceşti oameni de acasă. Se puneau, de asemenea, pe aceste mese, pâini, brânză, slănină şi vin. Iar din ele mânca cine dorea, după ce se termina slujba. Nu avea însă voie nimeni să sustragă ceva de acolo, dar putea să mănânce cât dorea. Iar, dacă ieşea pe afară şi revenea după un timp, nu avea nimeni treabă cu el fiindcă biserica era deschisă de dimineață până seara. Tot atunci se mai dădea la fiecare sărac şi un pahar de 150 de grame de vin. Fiindcă se spunea că există oameni care numai la Paşti gustă vinul şi pâinea.

– Acest obicei se mai păstrează astăzi?

– Nu se mai păstrează! A fost interzis!

– Când a fost interzis?

– În 1964. Fiindcă acest obicei nu s-a putut desființa imediat, cu toate stăruințele comunismului. Pe timpul acela se făcuseră şi brigadierii şi milităria mai lungă şi securiştii în fabrici şi uzine, toate acestea...; altfel spus, s-a politizat întregul sistem. Iar oamenii aceştia, puşi de comuniști în aceste funcții, veneau noaptea şi devastau biserica. Eu însumi am păzit noaptea cu furca de fier în biserică. Iar ei au venit şi au spart geamurile, apoi au venit uşor pe lângă perete încercând să intre. Ei bine, în momentul acela eu am dat cu furca. Atunci n-am ştiut cine este, dar l-am recunoscut după aceea iar omul acesta a ajuns ulterior mare stahanovist şi secretar de partid.

– Dar ei ce urmăreau de fapt şi ce vroiau să ia din biserică?

– Ei vroiau să se desființeze aceste obiceiuri. Iar motivul era acesta: de ce lumea săracă să fie legată de chiaburi, de cei bogați. Fiindcă acest obicei nu se putea organiza fără influența celor bogați care aduceau mâncarea în

acele zile la biserică. Iar acest lucru nu le-a convenit deloc la comuniști.

Totuşi, mai exista atunci un obicei care se mai păstrează şi astăzi, dar mult mai atenuat. În ziua de Paşti, capul familiei le dădea la toți membrii acesteia trei linguriţe de pâine muiată în vin, în gură. Aceştia spuneau de fiecare dată „Cristos a înviat!“ iar tatăl răspundea „Adevărat că a înviat!“. Aşadar, era singura dată când *pater familias* făcea funcție de sacerdoțiu, adică de preot. Şi iată că acest obicei încă persistă.

– O altă întrebare la care v-aş provoca să răspundeți ar fi aceasta: aici, în Uricani, înainte de a ajunge în casa dumneavoastră, am văzut un cimitir. În schimb, în Dealul Babii şi în alte sate momârlăneşti morții se îngroapă în curte, lângă casă. Cum vă explicați această diferență?

– Când eram eu copil, îmi amintesc că jumătate din momârlani îşi îngropau morții în ogradă, jumătate în cimitir. Iar când mi-ați pus întrebarea aceasta mi-am amintit de nişte versuri de Coşbuc: „Voi ce-aveți îngropat aici? / Voi grâu? Dar noi strămoşi şi tați, / Noi mame, şi surori şi frați! / În lături, venetici! / Pământul nostru-i scump şi sfânt, / Că el ni-e leagăn şi mormânt.“

În timpul când nu existau documente cu privire la proprietăți, existau totuşi şi atunci oameni hapsâni care veneau să-i ia la un amărât pământul zicându-i: „E al meu, nu e al tău!“ Şi ei nu aveau documente. Dar atunci, băştinaşii îi puteau lua de guler pe aceştia şi îi puteau întreba: „Cine-i îngropat aici? Tatăl tău sau tata?“

Aceasta era singura dovadă că acel loc aparținea unei anumite familii. Aceasta a fost în toate satele împrăştiate de munte unde oamenii nu aveau condiții de a-şi legaliza proprietățile prin acte. Să dau un exemplu: satul Merişor nu are deloc cimitir nici astăzi. Şi pe lângă motivul invocat mai sus, mai exista unul: satul e format nu pe firul văii, ci pe diferite culmi, de aceea foarte greu se poate duce mortul la un cimitir normal.

– Şi totuşi, aicea, în Uricani, de ce există cimitir?

– Pentru că aici există drum de maşină până în poarta cimitirului. Insă, când eu eram copil, acest drum nu exista şi din această cauză mortul era dus în sicriu iar sicriul era legat de un par care era cărat pe umăr. Aşa se ducea mortul.

– Până în ce an?

– Ultimul mort pe care mi-l aduc eu aminte, cărat în felul acesta, a fost prin 1933.

– Avea acest obicei vreo semnificație specială?

– Nu avea nicio conotație spirituală, ci doar una practică: lipsa căilor de acces către cimitir.

– Referitor tot la aceste obiceiuri de înmormântare, am citit în cartea dumneavoastră că până în anii '20–'30 crucilor femeilor din această localitate le lipsea brațul orizontal. Din ce cauză?

– Ca să le poată recunoaşte. Fiindcă mai exista în acele timpuri şi mentalitatea, foarte adânc

După primul război situația aceasta s-a cam egalizat şi femeia a început să aibă tot mai multe drepturi, dar până la primul război ele erau socotite inferioare bărbaților. De exemplu, ele nu aveau dreptul să meargă pe stradă decât cu trei paşi în urma bărbatului. Şi aceasta tot din acelaşi motiv: era socotită o ființă inferioară.

Astăzi însă şi femeile au un grad mai ridicat de cultură, ceea ce nu exista în vremea aceea. Mulți dintre bărbații pe care eu i-am cunoscut şi care erau născuți între 1870 şi 1890, erau ştiutori de carte, dar nicio femeie dintre toate pe care le-am cunoscut, din comunitatea momârlanilor, nu cunoştea carte.

– Făcând referire tot la cartea dumneavoastră, v-aş întreba cum a fost posibil să relatați în cadrul ei întâmplări care s-au petrecut chiar şi prin anii 1810?

– Aceeaşi întrebare mi-a pus-o şi colectivul domnului Dunăre care a cercetat această zonă în anii '50. Ei m-au întrebat, de exemplu, şi despre foametea de la începutul anilor 1800. Şi eu le-am spus aproximativ o dată. Însă, cu precizie nu am ştiut să le spun. Dar l-am chemat pe bunicul meu după mamă care avea o memorie formidabilă şi ştia şi carte. El s-a născut la 1870 şi a trăit 92 de ani, pe vremea aceea fiind încă în viață.

Şi l-am chemat de față cu colectivul domnului Dunăre întrebându-l: „Moşule, când o fost foametea?“ Iar el mi-a răspuns: „N-aş putea să vă spun anul, dar trebuie să-l socot.“ Şi atunci ne-a povestit o întâmplare: „Când eram copil, aveam doar 10 ani, stăteam cu caprele, iar un bătrân din sat nu mă lăsa în pace şi-mi tot spunea: «Nu sta, caută prin frunze ca să găseşti alune, că poate să vie iar foametea!» Atunci eu l-am întrebat: «Dar ce-i foametea?» Iar el mi-a răspuns: «Eu, când am fost copil, am intrat la vârsta de zece ani în foamete şi am ieşit la 17 ani.» Deci, şapte ani a ținut foametea. Şi acum hai să socotim: acel bătrân mi-a spus mie această istorisire când eu stăteam încă cu caprele, adică la vârsta de 12 ani. Aceasta înseamnă că el mi-a povestit mie toate astea în 1882, căci eu sunt născut în 1870. Iar bătrânul, când mi-a povestit, avea 82 de ani şi mi-a mărturisit că a intrat în foamete la vârsta de 7 ani.“ Atunci am făcut socoteala şi ne-am dat seama imediat anul exact al foametei: 1910. Ei bine, în acel moment domnul Dunăre a rămas fără cuvinte. Doar într-un târziu a spus: «Domnule, eu am umblat țara asta în lung şi-n lat. Am intervievat mulți bătrâni, dar cu aşa date încă nu m-am întâlnit. De obicei, toți bătrânii când povestesc se pun pe sine în centrul narațiunii. Tocmai din această cauză nu se mai poate deduce cu exactitate momentul şi şirul precis al evenimentelor».

Avea bunicul meu, într-adevăr, o memorie fantastică. Spre exemplu, în cartea mea am trecuți toți primarii Uricaniului începând cu 1880. De la el îi ştiu.

Iar pe alții, cât şi alte evenimente, le ştiu de la străbunica mea care a fost născută în anul 1846. Iar ea îmi povestea ceea ce îi povestea şi ei bunică-sa, când era ea

fată mică şi o învăţa să toarcă la cârlţi. Iar bunica ei era fată mare (adolescentă) când turcii adalăi au descins pentru ultima dată în Valea Jiului, deci în 1788.

Aşadar, prin intermediul unui singur om eu cunosc evenimente care s-au petrecut în Valea Jiului acum două sute şi ceva de ani. Un alt cercetător din ziua de azi mai are această posibilitate?

– În mod sigur nu! Revenind la tradiţiile momârlăneşti v-aş întreba ce semnifica în cultura veche momârlănească bradul aşezat la căpătâiul morţilor?

– Are semnificaţii multiple! Întâi semnifică pe zeiţa dacică Bendis, care era reprezentată printr-un brad.

În al doilea rând, bradul poate semnifica şi pe zeul Marte căruia, iniţial, doar romanii i-au făcut statuie antropomorfică. În vechime era adorat sub alte forme, cum ar fi aceea a unei suliţe înfipte în pământ.

În al treilea rând, zeiţa Bendis era şi protectoarea pădurilor.

În al patrulea rând, credinţa dacilor era că, după moarte, există o lume fericită şi fără păcat, iar bradul, fiind totdeauna verde, era ca o prevestire a lumii de dincolo.

Iar faptul că bradul se împodobeşte cu flori şi alte obiecte putea să fie un cult al altei zeiţe romane de ziua căreia se purta un brad împodobit. Cultul acestei zeiţe păgâne a dispărut, dar n-a dispărut obiceiul în sine. Aceste obiceiuri, iniţial, au fost funcţionale. Totuşi, când funcţionalitatea lor a dispărut, acestea au rămas sub formă de obiceiuri. Dar trebuie ştiut că fiecare obicei o avut la vremea lui o funcţionalitate în cadrul unei anumite culturi.

– Referindu-ne la un obicei momârlănesc vechi, v-aş întreba despre semnificaţia bradului, aşezat la căpătâiul mortului. Vă întreb aceasta fiindcă ştiu că acest obicei, mai ales în ultimii 40-50 de ani, a suferit câteva schimbări semnificative.

– Iniţial, chiar şi pe vremea copilăriei mele, brad se punea şi la băieţi şi Ia fete, dar numai la aceia care au murit nenuntiţi.

Mai recent însă, bradul s-a pus şi tinerilor de până la 35 de ani, indiferent dacă au fost sau nu căsătoriţi. Iar la ora actuală se pune brad la toţi momârlânii care au murit până la vârsta de 40 de ani.

– De ce credeţi că a evoluat în felul acesta obiceiul?

– Astăzi relaţiile sexuale din cadrul comunităţii sunt mai libere. Acum aproape toţi dintre bărbaţi sau chiar fete aflaţi chiar la o vârstă tânără au altă experinţă de viaţă.

Spuneţi cine ar mai merita astăzi brad? Era normal, zic eu, ca aceste condiţii ale obiceiului să se schimbe.

– Dar prinderea fraţilor de cruce, un alt obicei vechi momârlănesc, se mai practică astăzi?

– Într-adevăr acest obicei a existat în cadrul culturii tradiţionale din zonă. El se petrecea în felul următor: dacă murea un tânăr sau o tânără şi rămânea sora sau fratele lui, acesta se prindea frate de cruce cu un alt tânăr sau tânără din cadrul comunităţii.

Această rudenie se considera ca fiind de sânge, dar nu se perpetua. Acest obicei se practica numai dacă copilul rămas în cadrul unei familii nu avea un alt frate. Dar această rudenie dispărea o dată cu decesul celor doi tineri care s-au prins fraţi de cruce, deci nu era transmisibilă.

– Dar acum se mai practică acest obicei?

– Nu, el a dispărut.

– Tinerii din ziua de astăzi mai cunosc tradiţiile culturii momârlăneşti din această zonă?

– Nu prea. Şi tot datorită comunismului care a atentat propriu-zis la toate valorile această cultură.

– Din câte ştiu, oamenii mai de seamă din satele Văii, în prima perioadă a comunismului, au fost consideraţi chiaburi şi au suferit grele repercusiuni.

– Aşa este! Comuniştii, ca să netezească calea colectivizării, trebuiau să găsească o metodă.

Metoda a fost aceea de a împărţi populaţia fiecărui sat în trei categorii: săracii, mijlocaşii şi chiaburii, adică oamenii mai înstăriţi din sat. Şi atunci, comisii ad-hoc ziceau: «Îl facem chiabur pe ăsta, pe ăla şi pe celălalt».

Spre exemplu, tatăl vecinei mele a fost considerat chiabur. Şi, de fapt, el umbla cu o cămaşă toată peticită, pe care trebuia să o înnoade la mâneci ca să nu se rupă. Cu toate acestea, a fost considerat chiaburul satului. De exemplu, chiaburul unui sat din Valea Jiului putea fi mult mai sărac decât mijlocaşul altui sat din Ţara Haţegului, unde condiţiile pentru agricultură erau mult mai prielnice. Şi atunci ne întrebăm: de ce a fost făcut un astfel de om chiabur. Întrebarea e valabilă şi pentru tatăl meu care nu era nici el foarte bogat. Răspunsul e simplu: din cauza politicii, fiindcă fusese fruntaş liberal. Pe lângă asta prin atitudinea lui, concepţia lui de viaţă şi felul lui de a fi, era respectat de toată lumea din sat. Oamenii din sat nu obişnuiau să meargă la tribunal pentru orice problemă. De aceea veneau la el ca să le rezolve toate problemele şi să-i împace pe toţi, ba chiar să-i judece.

Astfel, el putea să adune în jurul lui, oricând, o masă de oameni care să-i fie loială, mai mult chiar decât Partidului Comunist. Şi aceasta avea un substrat pentru că la alegerile din 1936 populaţia Uricaniului a votat în proporţie de 90% cu liberalii, 7% cu ţărăniştii şi 3% cu legionarii. Din această pricină, deci, mai ales din cauza poziţiei sale de fost membru al Partidului Liberal, tatăl meu a fost arestat.

Comuniştii au încercat să creeze oameni de ştiinţă, dar nu şi caractere. Pentru că un om de caracter putea deveni periculos prin faptul că ar fi avut posibilitatea să adune în jurul său un grup mult mai mare de oameni.

Din această cauză, comuniştii au trebuit să distrugă toate structurile sociale existente la un moment dat în cadrul societăţii, ca să se poată impune. Însă, distrugând toate acestea, ei au atentat într-un mod violent şi la normele şi valorile culturii tradiţionale. De aceea am afirmat că tinerii din ziua de azi cunosc prea puţin despre tradiţiile zonei. Nu e atât vina lor, cât a unui sistem politic.

Simboluri sacre, surse pentru descifrarea istoriei popoarelor antice

Nicolae ȚICLEANU

În lipsa unor documente scrise, trecutul îndepărtat al unor populații poate fi reconstituit, în parte, prin cercetarea artefractelor colectate cu grijă şi metodă de arheologi. Tehnici moderne de datare, fotografiere digitală, prelucrare computerizată şi altele îi ajută şi contribuie la creşterea credibilității reconstituirii, dar tot rămân încă numeroase zone de întuneric sau umbră. Pentru aceste zone, mintea umană a născocit ipoteza, care – după C. Levi-Strauss – reprezintă un stimulent în dezvoltarea cercetării.

În acest context, pornind de la importanța religiei în viața şi cultura popoarelor antice (v. M. Eliade, 1976; C. Daniel, 1986 şi M. Lurker, 1997), în cele ce urmează, pe baza unor simboluri sacre identificate pe diverse obiecte provenite din diverse situri arheologice, încercăm să emitem câteva ipoteze privind istoria tocharienilor, hiksoşilor şi hittiților.

Desigur, purtătorii culturii neolitice şi mai ales a celor din epoca bronzului şi epoca fierului din spațiul carpato-danubiano-pontic (pe scurt SCDP) aveau numeroase simboluri sacre, dar unul dintre cele mai vechi şi mai originale simboluri sacre pentru acest spațiu l-a constituit ***spirala***, motiv pentru care V. Pârvan (1926) considera că aici este o „adevărată patrie a spiralei".

1. Spirala ca simbol sacru

Dintr-o succintă trecere în revistă, din cele mai vechi timpuri până în prezent, a figurării spiralei în SCDP, rezultă o surprinzătoare continuitate, cu un singur interval de recul, dar nu de dispariție, în timpul culturii Coțofeni (v. P. Roman, 1976). Astfel, spirala - derivând în mod evident din poziția de odihnă preferată a şerpilor, animale care simbolizează regenerarea, fertilitatea şi reproducerea, concepte care au marcat neoliticul carpatic, dar şi epocile metalelor - apare cioplită în sanctuarele din cultura Lepeski Vir – Schela Cladovei (7500–5800 î.Hr.) şi continuă în toate culturile SCDP.

Un moment de referință s-a înregistrat în cultura Boian – faza Spanțov (4850–4650 î.Hr.), când pe peretele vestic al templului de la Căscioarele, spirala apare explicit ca simbol sacru (N. & E. Țicleanu, 2003) şi este alcătuită din doi ofidieni afrontați: unul veninos, cu coadă scurtă, evident viperă, simbol al morții şi altul neveninos, cu coada prelungit ascuțită, şarpele casei, simbol al vieții şi al bunăstării. Aşadar, dualitatea viață-moarte, bine-rău este evidentă, mai mult decât atât: vipera este colorată în roşu închis, culoarea morții la multe popoare, i şarpele în verde, culoarea vieții. Dacă avem în vedere că şarpele casei este verde atât la români, cât şi la greci şi italieni – şi asta după aproape 7700 de ani – rezultă străvechimea simbolurilor şi conservatorismul simbolisticii sacre.

Spirala – ca simbol sacru – atinge apogeul său în eneoloticul SCDP în culturile Gumelnița, Sălcuța şi în mod special Cucuteni (4650–3500 î.Hr.), când sunt frecvent găsite pintaderele cu spirală care, probabil, erau aplicate pe pâinea sacră.

În cultura Coțofeni, motivul spiralic se reduce ca urmare a presiunilor kurganienilor dar, pe măsură ce aceştia sunt asimilați, se produce o revenire spectaculoasă în epoca bronzului, cu o restrângere în epoca fierului şi apoi o păstrare până astăzi în ornamentica hainelor de sărbătoare, a țesăturilor şi cusăturilor în general, în ceramică şi, în mod special şi spectaculos, în lumânarea mortului, fapt ce se constituie în una dintre nenumăratele dovezi ale perenității simbolurilor sacre şi, totodată, ale continuității în SCDP.

Un alt tip de spirală, spirala dublă, în forma literei S, cu absolut aceeaşi semnificație ca şi spirala ghem, dar, posibil şi cu rol apotropaic, apare în cultura Starcevo – Criş (5800–5250 î.H.), continuă în cultura Vincea-Turdaş

(4950–4650 î.H.) şi din aceasta derivă superbele benzi cu spirale fugătoare sau îmbucate care au făcut faima culturilor eneolitice şi apoi a celor din epoca bronzului şi a fierului; în aceasta din urmă, în cultura Ferigile (400–300 î.H.), apare banda spiralică simplă şi banda cu spirală dacică. Spirala dublă se găseşte pe scuturile dacilor, dar şi ale celţilor şi are, evident, semnificaţie apotropaică; cu o astfel de semnificaţie se întâlneşte şi în Caucaz, la Armazi, în secolul al II-lea.

În concluzie, SCDP este locul de geneză al spiralei (V. Pârvan, 1926; J. Deshayes, 1976), ceea ce ne determină să urmărim ocurenţa ei în timp şi spaţiu şi putem aduce contribuţii la cunoaşterea relaţiilor de rudenie între diferite popoare antice.

2.Tocharienii

Ceramica absolut originală şi splendid pictată a cucutenienilor a ajuns până la graniţele Chinei, fapt ce constituie o dovadă de netăgăduit a posibilităţii călătoriilor pe ruta SCDP – China în mileniul V î.Hr. Anterior cucutenienilor, pe aceeaşi cale s-a desfăşurat, după Ryan şi Pittman (1998), marele exod al proto indo-europenilor determinat de „potopul lui Noe", când, în jurul anului 5200 î.Hr., în urma catastrofalei prăbuşiri a Bosforului, apele Mării Mediterane au invadat Lacul Pontic transformându-l în mare. După autorii amintiţi, din ramura proto indo-europeană plecată din nordul Mării Negre s-au desprins tocharienii.

După B. Sergent (1998), în China de Nord Vest, în Deşertul Takla Makan, în provincia Sin-Kiang s-au găsit dovezi de existenţă a tocharienilor în intervalul cuprins între secolul VI î.Hr. şi secolul X d.Hr., când spiţa acestora s-a stins, după o prezenţă de peste 1600 de ani.

După unii cercetători, tocharienii aveau o limbă indo-europeană asemănătoare celei nord-vest europene dar, după alţii, tochariana era o limbă indo-iraniană. Deşi spre finalul existenţei lor tocharienii se convertiseră la budism, mai păstrau cultul regenerării şi al reproducerii, fapt dovedit de prezenţa simbolului spiralei tipice SCDP din cultura Boian (templul de la Căscioarele), pe pintaderele cu care marcau pâine sfinţită, identice pintaderelor găsite la noi în civilizaţiile sincrone Cucuteni şi Gumelniţa. De asemenea, există elemente comune între desenele de pe ceramica tocharianâ şi cea gumelniţiană şi cucuteniană.

Prezenţa ceramicii cu pictură asemănătoare cucutenienilor, dar mai ales a pintaderelor cu spirală constituie dovada că precucutenienii şi apoi purtătorii culturii eneolitice din SCDP erau adevăraţii indo-europeni, fapt ce corespunde multor ipoteze şi teorii anterioare începând cu cea a lui Rapson et al. (1922), continuând cu mulţi alţii, printre care şi M. Eliade (1976) şi recent Rayan şi Pitman (1998), după care indo-europenii au plecat din SCDP. Să nu uităm că în acest fel se explică, logic, de ce limba română, fiind indo-europeană comună (v. G. Gheorghe, 1992), are numeroase elemente sanscrite, latine, slave şi din alte limbi indo-europene. Mai mult, faptul că sunt discuţii referitoare la limba tocharienilor arată că aceasta a conservat elemente de dinaintea desprinderii antecesorilor celţilor de cei ai geţilor din trunchiul indo-european, care mai corect ar trebui să fie numit euro-indian.

Că indo-europenii veneau din aria carpato-balcanică rezultă şi din „Chronology of Iran and Anatolia" de la The British Museum, unde apare evident că indo-europenii, consideraţi invadatori, veneau dinspre vest, fiind prezenţi în jurul anilor 2000 î.Hr., la sfârşitul epocii timpurii a bronzului, în Anatolia, pentru ca abia după 800 de ani (la 1200 î.Hr.) să apară în Iran. Să nu uităm că primii greci, tot indo-europeni, apar şi ei în 1900 î.Hr. în Peloponez şi că hittiţii, indo-europeni balcanici, s-au instalat peste ţara Hatti, neindoeuropeană, în jurul anului 1900 î.Hr.

Sigur, se poate obiecta că păstrarea un timp atât de îndelungat a unor simboluri şi credinţe nu este posibilă dar, după cum am arătat anterior, pentru templul de la Căscioarele, când de peste 7700 de ani nu numai simbolul, dar şi culoarea a rămas cu aceeaşi semnificaţie, constituie un exemplu mai mult decât elocvent. Exemple de conservatorism religios găsim apoi în Cypru (M. Eliade, 1976) şi chiar istoria zbuciumatei Mesopotamii oferă, după V. Zamarovsky (1981), exemple de dăinuire a unor nume sau obiceiuri peste mii de ani. Primul îl constituie păstrarea toponimului Warka, pentru o localitate actuală, al cărei nume a fost găsit în săpăturile de acolo pe plăcuţe cu scris cuneiform, vechi de aproape 5000 de ani. Cel de al doilea se referă la conservatorismul în artă a numeroaselor popoare mesopotamiene care păstrează şi astăzi modelele de pe rogojinile împletite din trestie în oraşul Uruk.

În sensul celor arătate, considerăm posibilă conservarea obiceiului marcării pâinii la tocharieni cu pintadera spiralică, originară din SCDP, la fel cum astăzi ţăranii români aplică pristolnicul cu semnul crucii pe prescură, acesta fiind numai un transfer de sacralitate de la spirală la cruce. Păstrarea îndelungată a obiceiului la tocharieni a fost facilitată de faptul că în deşertul muntos Takla Makan aceştia erau relativ izolaţi şi dispuneau de apărare naturală.

3. Hiksoşii

În fabuloasa istorie a Egiptului a existat un interval de timp, între 1746 şi 1570 î.Hr. (G. Rachet, 1997:140), când în Delta Nilului au pătruns năvălitorii numiți de beduini *hequa khasut „căpeteniile țărilor străine”*, pe care Manethon (după C. Daniel, 1979) i-a redat sub forma grecească de *hiksoşi* = regii păstori.

Ipotetic, hiksoşii au fost considerați triburi heterogene de la sud de Caucaz, strămoşi ai celor din Mitanni, Urartu şi chiar hitiți sau nobili indo-europeni, care, luând cu ei semiții din Siria şi Canaan, au înființat în anul 1730 î.Hr. oraşul Avaris din Delta Nilului şi timp de peste un secol au stăpânit-o şi, parțial, Egiptul de Sus. După C. Daniel (1979), hiksoşii ar fi fost semiți.

Pe câteva din sigiile hiksoşilor apar semne şi simboluri spiralice, elemente ce fac posibilă o nouă ipoteză. Astfel, sigiliul din figura 4 prezintă o combinație de modele spiralice identice cu cele figurate pe covoare care încă se mai fabrică în estul Mării Caspice, aflat multă vreme sub stăpânirea massageților. Complexitatea şi identitatea modelelor indică o probabilă legătură între hiksoşi şi aria est-caspică aflată în calea migrației tocharienilor. Modelele spiralice figurate pe sigiliu se regăsesc şi în ornamentica ceramicii sacre ale cucutenienilor, alți călători din SCDP ce au trecut prin estul Mării Caspice. În antichitate, în estul Mării Caspice erau cunoscuți massageții, care, după Diodor din Sicilia, erau sciți, fapt confirmat şi de Ştefan Bizantinul (fide Densuşianu, DP, 679) după care „sciții vorbeau aceeaşi limbă cu geții”.

Fig. 4 – Sigilii ale faraonilor hiksoşi (după Daniel, 1979)

Fără să intrăm în detalii privind diferite opinii referitoare la multitudinea de popoare din estul Mării Caspice, faptul că aici au trăit massageții în mod sigur în secolele VII şi VI şi că, înaintea acestora, tot pe aici s-au perindat thocharienii apoi cucutenienii indo-europeni, face probabil ca aceştia să fi utilizat frumoasa combinație de spirale aflată identic atât pe sigiile hiksose, cât şi pe unele covoare produse în Turkmenistan. Interesant că oraşul Ciric-Rabat-Kala al masageților este aproximativ circular şi are patru porți dispuse opus două câte două, unite prin drumuri care se întretaie în centru, amintind astfel de construcțiile preurbane ale culturii Cucuteni-Tripolje. Mai mult, să subliniem faptul că massageții s-au păstrat cu obstinație în epoca cuprului şi preferau podoabele din aur.

Toate acestea ne fac să emitem ipoteza că descendenții culturii cucuteniene, care au ajuns până la granița cu China, posibil şi mai departe în nordul Japoniei (vezi populația ainu), au fost antecesorii massageților din rândul cărora s-a ridicat un grup nobiliar, hiksoşii, faraoni pentru peste un secol în Egipt. Acest grup a dat regii massageților, dintre care s-a remarcat şi a rămas în istorie prin vitejia şi comportamentul său, frumoasa regină Tomiris.

4. Hittiții

Un popor intrat în istorie printr-un nume de împrumutat, luat de la țara Hatti pe care au invadat-o, hittiții – considerați printre cei mai vechi indo-europeni – afirmau despre ei înşişi că provin dintr-o țară în care „soarele răsărea din mare". Care poate fi această țară, atâta vreme cât unii cercetători ai hitiților (v. Daniel, 1986), menționează ca probabilă originea balcanică, iar Diaconoff (1985, fide J. Haudry) plasează centrul ariei indo-europene peste o parte a Balkanilor şi a Carpaților, lângă Porțile de Fier ale Dunării? Să reamintim că aici s-a dezvoltat cultura Lepenski Vir – Schela Cladovei, o cultură de început a Europei (V. Boroneanț, 2000).

Considerând ambele enunțuri valabile, rezultatul nu poate fi decât unul singur: hittiții nu pot proveni decât din partea estică a Balcanilor, acolo unde aceşti munți formează țărmul vestic al Mării Negre. Probabil că țara de origine a hittiților se întindea şi în interiorul Peninsulei Balcanice şi, posibil, spre nord, pe țărmul mării până mai sus de Chişinău, pe malul Nistrului, unde se află localitatea Dubăsari, toponim care în limba hittită înseamnă „plăcuțe (scânduri) de stejar". Dacă la aceasta adăugăm faptul că „scribul" în aceeaşi limbă se numea „dubsar ghiş", adică scriitorul pe plăcuțe de stejar, precum şi că în Republica Moldova patronimul „Ghişa" este foarte răspândit iar stejarul este aici în patria lui, avem mai multe motive să credem ca foarte plauzibilă această supoziție. De altfel, după M. Eliade, patria indo-europenilor era situată la nordul Mării Negre, nu departe de cea presupusă de Rapson et al. (1926), care considera patria de origine a vedicilor aria carpatică. Încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea, Solomon Reinach (după G. Gheorghe) a arătat că indo-europenii nu veneau din Asia, ci din Europa.

Odată propusă o arie geografică balkano-pontică, să aruncăm o privire şi asupra timpului când hitiții se aflau în patria lor. Un prim indiciu îl constituie data formării primului regat hittit (1750-1500) dar, cum hitiții au pătruns în Anatolia prin imigrări încetul cu încetul şi nu ca o forță militară, este de presupus că au plecat din țara originară la cumpăna dintre mileniile III şi II î.H. Oricum, după Haudry (1998), la primii indo-europeni se arată prezența aramei, şi nu a fierului, ori hittiții sunt considerați cei mai vechi indo-europeni.

Odată acceptată ipoteza de mai sus, apar două întrebări. Prima: cum se face că în aria de unde se presupune că vin hittiții arta sculpturii nu reprezintă omul, având preferință pentru stilul geometric, ori odată ajunşi în țara Hatti (non indo-europeană!) situația se schimbă? Răspunsul îl găsim, după opinia noastră, în modul de cucerire a Țării Hatti de către hittiți: prin infiltrarea încetul cu încetul şi nu printr-o luptă decisivă. Acest mod de cucerire a presupus adaptarea la condițiile locale, unde artiştii hatti preferau reprezentarea figurilor umane şi a animalelor. Că această atitudine este posibilă rezultă şi din faptul că hittiții au adoptat şi zeitățile locale.

Cea de a doua întrebare este: au renunțat oare cu totul la credințele din țara originară? Răspunsul este negativ, deoarece în unele sculpturi apar ancadramente în benzi alcătuite din spirale simple îmbucate, acesta fiind, după opinia noastră, un argument important în sprijinul provenienței din Patria Spiralei. Şi să nu uităm că la începutul mileniului II, în patria de origine a hittiților, motivul spiralic abia îşi revenea după regresul înregistrat în epoca de tranziție la epoca bronzului.

Aşadar ipoteza noastră îi plasează pe hittiți în estul ariei care, peste aproape două milenii, va fi situată la limita răsăriteană a regatului daco-getic a lui Burebista, ceea ce ne face să regretăm că nu cunoaştem numele real al acestora. Dar oare nu îi putem reconstitui?

În acest sens, să avem în vedere că egiptenii îi numeau hittiți KHETA, ceea ce se apropie de GETA şi, în ultimă instanță, de geți. Să se fi numit oare locuitorii ariei dogrogeano-pontico-nistreană încă de la sfârşitul mileniului II î.H. geți?

În concluzie, în SCDP, spirala şi derivatele sale au constituit simboluri sacre încă din mileniul VI î.Hr. S-au menținut astfel până la începutul mileniului I d.H. şi au rămas până astăzi în arta populară, chiar dacă semnificația religioasă a dispărut.

Prezența pintaderelor cu spirală la tocharieni, popor indo-european, dar şi la cucutenieni şi gumelnițieni, constituie încă un argument pentru originea indoeuropenilor în eneoloticul SCDP. În drumul lor spre est, tocharienii şi apoi cucutenienii au ocupat şi spațiul dintre Marea Caspică şi Lacul Aral şi au fost cunoscuți ca massageți. De altfel, aria de extindere a culturii Cucuteni-Tripolje se suprapune în mare măsură peste cea a regatului massaget. Dintre nobilii massageți, o parte au migrat în Delta Nilului, devenind apoi – pentru un secol – faraoni ai Egiptului. Aşadar, hiksoşii se înrudesc cu regii massageților, dintre care regina Tomiris, prin faptele ei, s-a impus în conştiința istorică a Europei.

Este probabil că hittiții au fost proto-geți, astfel încât se înrudesc îndeaproape cu massageții, numai că deplasarea lor s-a făcut spre sud şi apoi spre est în Anatolia, în timp ce massageții s-au deplasat pe la nord de Caucaz până în spațiul aralo-caspic pe care l-au dominat mai mult de două milenii.

Tusea și Junghiul sau Papa și Vlădica

pamflet de Gligor Haşa

Iniţial, pamfletul nostru se intitula „Zilele Mirciei sau Traian Muntean sărbătorit la Deva”. În spiritul adevărului ar fi stat şi titlul „Marco Polo şi Micuho Macai s-au întâlnit la Deva”. Asta pentru că cei doi, atinşi de morbul „drumului lung” şi de grija împăratului, colindă lumea în dorul lelii: un sfert din zilele celor trei mandate primarul le-a petrecut în lumea largă (se pare că în Papua n-a ajuns, dar mai e vreme), iar Corneliu Stan, ins fără căpătâi şi ocupaţie, pretins „fizician” (de la fizic), bate anual drumul de la Salzburg la Deva pentru a-l declara pe regele Decebal călău al neamului său, iar pe Traian „Părinte de neam” şi întâiul papă la Roma deşi, după Nero, fu cel mai înverşunat prigonitor al creştinilor. Prin anul 1992, acesta aflase că la Deva există un liceu cu patronimicul „Traian”. Ca să se opună aceluia cu patronimicul „Decebal” şi, neavând altă ocupaţie de vreo 20 de ani rătăciţi prin lume, mări o poză a împăratului fără statui şi ctitorii în Italia sau în Iberia natală, o făcu sul (să se citească fără „ă”) şi o oferi primăriei din Deva, iar aceasta, liceului amintit. Aşa începe o istorie a „Die Traiani”, a Zilelor lui Traian la Deva şi la Sarmizegetusa Ulpia Traiana. Prilej cu care semidoctul Corneliu Stan, secondat de un popă (de-al lui Creangă, nu de-al lui Slavici) să peroreze inepţii, prostii şi acuze cu ghiotura la adresa dacilor şi a regelui-erou, Decebal. Aşa începură „Serbările lui Traian”: cu circ, pâine şi vin. Mai lipseau luptele de gladiatori. Noroc că această idee nu fu sugerată primarului metamorfozat de-a lungul celor trei mandate din copil de mingi la „Corvinul” şi lucrător la „ochiul şi timpanul, în benzinar, gunoier, comunitar, lucrător la spaţii verzi, clocitor de ouă de păun şi înotător cu mila (unitate de măsură, nu mila Domnului).

De data asta, Corneliu Stan a vorbit doar 20 de minute, bătând câmpii cu pretinse mesaje şi cuvinte laudative ale unor şefi de stat din Oceania şi evitând obişnuitele fluierături şi huiduieli din anii trecuţi. Pardon: cine să-l huiduie, fiindcă în Piaţa Primăriei se aflau ziarişti, câţiva rătăciţi, vreo cinci consilieri obedienţi, doi reprezentanţi ai Muzeului şi ai Direcţiei pentru Cultură, ca naşi dintru început ai acestor hilare manifestări la care nu se respectă elementare reguli de protocol: sub drapel tricolor s-a cântat Imnul Naţional pentru împăratul cuceritor, jefuitor şi prigonitor de strămoşi. Firește: „preamarele” (adică primarele), dat de mult timp în logoree (stare de excitaţie psihică, care se caracterizează prin tendinţa excesivă, nestăpânită de a vorbi continuu şi incoerent), a zis ce i-a trecut prin cap (nu un cartuş, Doamne fereşte) arătând cu dreapta mulţumit, imitându-l, deci, pe Traian, vorbind la vreo 30 de bătrâni şi copii, nu despre „legile Romei”, ci despre datoriile Devei, încât avui inspiraţia de a pastişa testamentul poeţilor Văcăreşti: „Urmaşilor mei deveni-mirceşti / Las vouă moştenire / Batjocorirea istoriei strămoşeşti / Şi-o mare spoleire”. Nu se putea să nu gafeze, altfel n-ar fi fost Mircia: ştiind ce porunci a dat, crezu că fuse ascultat. Aşa că salută prezenţa unei clase de elevi (fugiţi de la ore cu tânăra profă de istorie, cum aveau să-mi mărturisească) de la Liceul „Decebal”, crezând că sunt de la „Traian”. De unde să ştie magul călător în stele că adjunctul şi directoarea acelui liceu nu sunt liberali şi că de Stan (pătitul) se feresc ca dracul de tămâie.

Un primare cu o belea pe cap sau necazul de a te adresa nimănui

Ei, şi cam asta este istoria unor măsluite sărbători devenite năravi, ca o pecingine de care Mircia şi Primăria nu ştiu cum să scape. Văzând că stâna e iarăşi goală (piaţa), Corneliu-Stan-Pătitul s-a cam dus spre Viena cu coada între picioare. Mircia şi-a mai arătat o dată pieptul cu eşarfa tricoloră, a bâlbâit ceva ca la colindatul cu duba, şi, stingherit, s-a ascuns în Primărie de parcă l-ar fi urmărit CNA-ul. Un mucalit aşezat pe bordura de schimb, ridicându-se, a strigat: „Dii, Traiane!” Iată că am încheiat cu cel mai nimerit titlu!

Tomiris - justițiara lumii vechi și amazoanele

Viorel PATRICHI

Lumea fascinantă a tracilor a oferit antichității două personalități emblematice, considerate drept modele pentru orice posibilă istorie universală a moralei războinicilor: Tomiris – regina massageților – şi Dromichete – regele dacilor din sudul Carpaților. Despre Tomiris ştiu mai multe occidentalii decât românii de astăzi. Norocul nostru a fost că Diodor din Sicilia a descris scena de la Helis în care Dromichete l-a dojenit pe Lisimah printr-o parabolă demnă de regele Solomon. Este acolo cea mai frumoasă, cea mai paradoxală maieutică politică din istoria universală. Despre Dromichete învățau până şi copiii din România, dar şi acest rege pare să fie uitat. Făcătorii de manuale nu mai vor să ofere exemple morale copiilor noştri.

Cu siguranță, Tomiris ar fi rămas necunoscută pentru cultura europeană dacă nu ar fi reuşit să-l învingă pe Cirus cel Mare, regele perşilor, în anul 529 î.H. sau 530. Cirus se numea Kuruş, Kiros sau Keyhusrev, în limba persană veche – farsi. El a domnit în perioada 576–529 î.H. A pus bazele Imperiului Persan şi a fondat dinastia Achaemenizilor. Ca un Baiazid al perşilor, el a cucerit Regatul Mezilor, Regatul Lydia şi Regatul Noului Babilon. A unit cele două regate iraniene. Cirus voia să cucerească şi Egiptul, dar Tomiris i-a scurtat destinul de cotropitor. Războiul cu massageții a avut loc pe fluviul Sîr Daria, în Asia Centrală. Regele persan a reuşit să-l captureze pe Spargapises, fiul lui Tomiris. Regina massageților i-a cerut să-l elibereze pe fiul ei şi să nu treacă fluviul. Spargapises s-a sinucis, iar Cirus a traversat apa cu toată armata. Năvălitorul şi-a găsit sfârşitul iar Tomiris i-a aruncat capul într-un cazan cu sânge de om, să se sature. Trebuie să evaluăm această scenă din perspectiva moralei războinicilor care-şi apărau poporul, altfel nu vom înțelege nimic.

Tomiris sau Thamiris, după alții, a impresionat antichitatea prin lecția ei aspră pe care i-a dat-o lui Cirus. Era sancțiunea dată de un războinic unui rege învins în numele dreptului massageților la viață şi la existență liberă. Momentul este foarte asemănător cu pilda oferită de Dromichete invadatorului Lisimah peste două sute de ani. La o distanță atât de mare în timp, cei doi regi par să se conducă după aceleaşi legi morale nescrise ale păcii şi războiului. În această mentalitate rezidă, practic, etica lumii moderne care prevede dreptul de viață liberă pentru fiecare popor. Dar cine vrea pace pentru națiunea lui trebuie să se pregătească intens de război, spune un vechi principiu din ştiința conducerii statelor. (Pe acest principiu al descurajării s-a bazat şi blocarea cursei înarmării nucleare de astăzi).

Prin urmare, nu doar scena dramatică în care frumoasa regină a aruncat capul lui Cyrus în cazanul cu sânge avea să-i impresioneze pe artiştii din epoca Iluminismului şi apoi a Romantismului. Ei au reținut semnificația morală a pedepsirii cotropitorului în numele dreptului sacru al popoarelor la libertate, idee foarte dragă tuturor celor care au teoretizat noțiunea de „națiune" în secolul al XIX-lea.

Iordanes povesteşte că, la anul 527 î.Hr., Tomiris a pus bazele oraşului Tomis: „Tunc Thomyris regina aucta victoria tantaque praeda de inimicis potita, in partem Moesiae, quae nunc a magna Scythia nomen mutuatum minor Scythia appellatur, transiens, ibi in Ponti Moesiaco litore Thomes civitatem suo de nomine aedificavit".

De-a lungul veacurilor, echivocul originii massageților a fost alimentat şi cultivat până astăzi. De soarta massageților se leagă şi legenda amazoanelor. Unii îi confundă cu sciții, alții susțin că massageții ar fi o ramură a sciților. În realitate, povestea lui Tomiris şi a massageților este cea mai semnificativă ilustrare a ideii că o ramură a tracilor a migrat spre răsărit din regiunea carpato-danubiano-balcano-pontică încă din neolitic. Ne-am obişnuit să credem că migrațiile s-au produs numai dinspre Asia spre Europa şi încă nu părem pregătiți să acceptăm că fenomenul a fost şi invers în anumite epoci istorice vechi.

Herodot scrie că, după victorie, Tomiris, – Tamiris sau Timirise, după alte izvoare – a venit cu corăbiile pline de pradă în Dobrogea de astăzi şi a pus bazele cetății. Descrierea massageților este foarte expresivă: luptători pe jos sau pe cai, arcaşi neîntrecuți, dar şi curajoşi mânuitori de lance. Purtau armuri împodobite cu aur. Erau

monogami, dar văduvele de război erau ţinute în colectivitate. Aveau o religie monoteistă. Ei se închinau la Soarele Neînvins, asemenea tuturor dacilor. Sacrificau cai pe altarele Soarelui. În cartea „De origine actibusque Getarum" – „Despre originea şi faptele geţilor" – Iordanes, get, adică dac de origine, îl reconfirmă pe Herodot. El precizează însă că este vorba despre acelaşi neam.

Fiind conducătoarea unui asemenea popor, făcând apoi dovada unor fapte fără precedent, Tomiris continuă să-i fascineze şi astăzi pe cei care se apropie de istoria veche. Unii cred că Tomiris stăpânea regatul amazoanelor, dar, după cum spun scrierile vechi, regina a urmat la tron după moartea regelui. Eminescu o imaginează pe Tomiris în epopeea „Gemenii", încă prea puţin cercetată. Kazahii de astăzi au convingerea că istoria lor a început cu... Tomiris. Massageţii erau numiţi Saka. Unii istorici turci cred şi astăzi că massageţii erau de neam turcic, fiind iranizaţi o dată cu migraţia lor spre răsărit!

Autohtonii din Tadjikistan şi cei din Turcmenistan se revendică tot de la m a s s a g e ţ i . Uzbecii cred la fel. Cambize a cucerit Egiptul cu ajutorul massageţilor, celebri în epocă datorită cailor lor fără egal. Turcmenii susţin că rasa de cai Akhal-Teke provine de la massageţi, cai pe care i-au folosit mai târziu Darius şi Alexandru Macedon. Unii istorici consideră că massageţii au fost asimilaţi de iranieni şi de chinezi. Oricât de diverse ar fi opiniile, toţi cercetătorii au căzut însă de acord pe o singură idee: massageţii erau de origine europeană.

Tomiris era asemuită cu Talestris, regina amazoanelor de mai târziu. Paulus Peter Rubens şi-a intitulat tabloul „Tomiris, regina sciţilor". Mattia Preti a pictat şi el un tablou cu Tomiris. Iordanes o consideră pur şi simplu „Getarum regina".

Dante Alighieri spune în „La Divina Comedia": „Mostraba la ruina y el crudo estrago / que hizo Tomiris, cuando dijo a Ciro: / „Sangre quisiste, y yo de sangre te harto". Musaev a scris baletul „Tomiris". O întreagă tradiţie e lăsată de o femeie care l-a sfidat pe cel mai puternic om al lumii din acea perioadă: „Refuz să mă mărit cu tine şi jur pe Soare, domnul suprem al massageţilor, că te voi sătura de sânge", i-a scris Tomiris lui Cirus, după cum povesteşte Herodot în „Istorii". La fel ca pe sciţi, perşii îi numeau pe massageţi Sakâ, iar grecii îi numeau Skythai. Chinezii le ziceau „Sai". Alţii le ziceau „gimirru" – cimerieni. Herodot afirmă că massageţii au condus 28 de ani nord-vestul Iranului. Massageţilor li se mai spunea, în Persia, ApâSakâ, adică „apă seacă", după numele vechi al Mării Aral, astăzi secată complet. În limba română veche, se pronunţa tot „apî sacî". Perşii le mai spuneau şi Dahâ sau Dai.

Istoricul bizantrin Theophan îi confundă pe massageţi cu turcii: „La est de Don, locuiau turcii, numiţi în antichitate massageţi. Perşii îi numeau în limba lor Kermikhion. Massageţii erau sciţi din punct de vedere cultural". Aici ar merita menţionat că massageţii credeau că neamul lor se trage dintr-o femeie-şarpe. Aici se întâlnesc cu cabirii din Dacia, de unde au plecat. Massageţii au ajuns până în Asiria, unde s-au aliat cu regele Assurbanipal contra mezilor în perioada 669-626.

Ruşii au descoperit în Siberia meridională, pe malul Lacului Baical, kurganul Arjan. Kurganul are un diametru de 120 de metri. O ceremonie funerară cumplită au făcut aici massageţii: au sacrificat 300 de cai. În mijloc, erau îngropaţi un conducător şi femeia lui, îmbrăcaţi în blănuri scumpe. Iar în jur, numai covoare, cele mai vechi din lume. Alţi 15 bărbaţi fuseseră sacrificaţi o dată cu ei. Armele şi sculpturile erau scitice, adică massagete.

Trebuie precizat că migraţia pelasgilor spre Orient a avut loc spre sfârşitul neoliticului şi începutul epocii fierului. Neînţelegerile vin din numărul mare de denumiri care desemnează acelaşi popor în perioade istorice diferite, atribuite de diverse alte popoare: pelasgii, deveniţi traci, daci, geţi, massageţi, sciţi, saka şi aşa mai departe. Textele greceşti arată că massageţii se închinau lui Mithra, care era Soarele, aşa cum Apollo

însemna acelaşi lucru. Şi aceleaşi texte greceşti arată că Apollo era zeul dacilor din Hioerboreea.

Există suficiente dovezi că amazoanele făceau parte din acelaşi neam al massageților. Ele formau, probabil, un ordin al războinicilor şi aşa au fost percepute de grecii care au creat o adevărată mitologie. Tomiris urcă pe tron ca moştenitoare a regelui, iar nu ca regină a amazoanelor. Acest popor din ramura pelasgilor-traci aveau obiceiuri aspre, considerate astăzi tribale. Rudele îşi mâncau bătrânii pentru realizarea transferului spiritual, ca la cabiri. Tradiție transsimbolizată până astăzi în ritualurile de priveghi şi de înmormântare la români, în special în Oltenia. Dacă un massaget găsea o femeie care îi plăcea, îşi punea cucura cu săgeți pe căruța ei pentru ca toți ceilalți războinici să ştie cui aparține femeia. Aşa povesteşte Eratostene.

Herodot spune că amazoanele războinice aveau acelaşi statut social ca bărbații cei fioroşi. Aici, pe lângă monogamie, se practica şi poliandria. El povesteşte că, în timp ce indienii „se împerecheau ca fiarele, în văzul lumii", massageții foloseau trucul cu săgețile şi cucura pe căruță, actul propriu-zis având loc în intimitate. Lumea primitivă începea să se civilizeze iar massageții erau printre etniile cele mai evoluate. În Cartagina, femeia purta mai multe inele din piele, la gleznă: numărul inelelor indica numărul bărbaților pe care-i avea. La massageți, femeia moştenea averea şi poziția socială a bărbatului. Aşa s-a întâmplat şi cu Tomiris. Putem spune că amazoanele formau un ordin al luptătoarelor din aceeaşi etnie, dar nu există dovezi că au avut un regat al lor. Aristotel însuşi scria că relatările despre amazoanele întâlnite pe timpul expedițiilor lui Alexandru erau simple poveşti, care aveau să treacă mai târziu şi în splendida carte populară „Alexandria".

Mitul amazoanelor este reținut de greci în epoca în care massageții se deplasau spre Anatolia. Legendele perpetuate pe timpul lui Alexandru Macedon confirmă, practic, această migrație. O întreagă poveste erotică este atribuită împăratului şi lui Thalestris, regina amazoanelor. Ne aflăm deja la peste 200 de ani după epoca lui Tomiris. Dacă amazoanele îşi extirpau un sân sau dacă nu mâncau pâine, cum se crede în Caucaz, încă nu ştim cu siguranță. Morminte de amazoane au fost descoperite la frontiera dintre Kazahstan şi Rusia. Este surprinzător că unii geneticieni consideră că amazoanele au convieţuit cu strămoşii mongolilor, singurii asiatici ai căror copii au părul galben, devenind apoi negru intens. Cercetările genetice arată că amazoanele erau blonde, însă lumea acestor luptătoare încă rămâne o enigmă.

Patrimoniul dacic din Munții Șureanu și braconajul arheologic

(Material prezentat la Conferința internațională Traficul ilicit cu obiecte sustrase din siturile arheologice din Europa Centrală şi de Sud-Est)

Nicolae POPA
Lucian SAVONEA

Ideea de ocrotire a bunurilor culturale s-a dezvoltat pe o lungă cale plină de piedici, de greutăți şi de adversități. Născut ca un produs al omului, patrimoniul cultural a fost mereu obiectul acțiunilor umane, atât pozitive, care l-au păstrat, îmbogățit şi transmis, cât şi negative. În rândul factorilor distructivi, alături de cei naturali, factorul uman a constituit dintotdeauna cel mai de seamă pericol pentru integritatea avuției culturale. Lipsa de conştiință asupra valorii culturale a produs pagube imense şi, de nenumărate ori, ireparabile.

Descoperirile arheologice din Munții Orăştiei dovedesc existența celui mai bogat complex de cetăți şi aşezări dacice din câte se cunosc pe teritoriul României. Acest complex prezintă un caracter de sistem şi o unitate de construcție, căci numeroasele fortificații şi elemente defensive de mai mică însemnătate descoperite în zonă au fost înălțate cu un singur scop: protejarea marelui centru economic, politic, cultural şi religios de la Sarmizegetusa Regia (Dealul Grădiştii). Aceste fortificații reprezintă un sistem bine gândit, care nu putea fi nici conceput, nici construit de un trib sau de o uniune de triburi, ci numai de o puternică autoritate centrală. Marele complex arheologic din Munții Orăştiei documentează, deci, în mod evident, existența statului dac. Cele cinci cetăți din județul Hunedoara, incluse pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO, reprezintă cele mai importante şi mai bine păstrate monumente din cadrul complexului arheologic din Munții Orăştiei, conservarea lor trebuie însă gândită şi aplicată în legătură directă cu măsurile de protecție care vor fi adoptate pentru celelalte situri arheologice dacice din zonă. În consecință, la fel cum în antichitate au alcătuit un sistem unitar, şi în prezent se impune tratarea lor unitară în ceea ce priveşte măsurile de conservare.

OBIECTIVE

1. SARMIZEGETUSA REGIA
(Grădiştea Muncelului)
capitala regatului dac
Sat: GRĂDIŞTEA DE MUNTE, comuna ORĂŞTIOARA DE SUS, județ: Hunedoara
Coordonate geografice: **45°37' 23'' latitudine nordică, 23°18'43" longitudine estică**
Cod LMI 2004:HD-I-s-A-03190
Cod UNESCO: 906/1999
Sarmizegetusa Regia reprezintă cea mai mare aşezare dacică cunoscută, fiind situată la altitudinea de 1200 metri. Monumentul este alcătuit din 3 elemente: cetatea propriu-zisă, aşezarea civilă şi zona sacră. Cetatea cuprinde circa 3 hectare între zidurile sale.

2. CETATEA DACICĂ DE LA COSTEŞTI-CETĂȚUIA
Sat: COSTEŞTI, comuna ORĂŞTIOARA DE SUS, județ: Hunedoara
Punctul "Cetățuia"

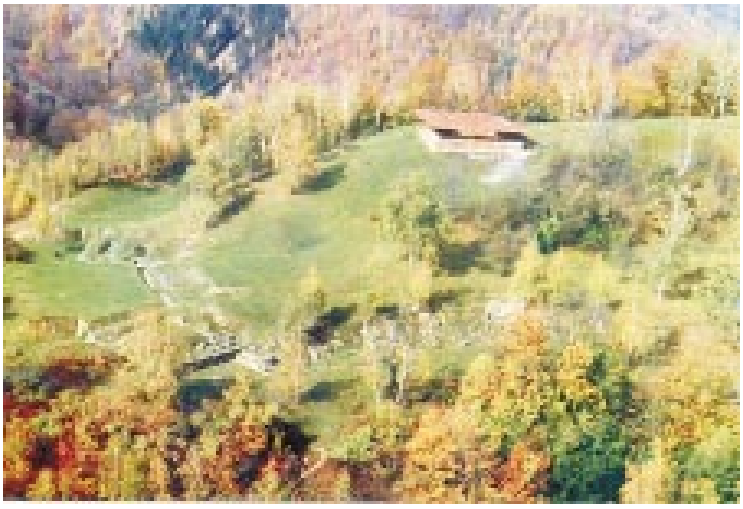

Coordonate geografice**: 45°41'34" latitudine nordică , 23°08' 47''- longitudine estică**

Cod LMI 2004: HD-I s-A-03178

Cod UNESCO: 906/1999

Cel care a ales locul cetății de pe dealul Cetățuia a ştiut să aprecieze corect avantajele pe care le oferea acest vârf (cota 561 metri), situat în punctul în care Valea Oraşului se îngustează brusc, dominând zona şi beneficiind de o excelentă vizibilitate până spre Mureş. Situat la aproximativ 2 kilmetri sud de Costeşti, pe malul stâng al apei, flancat spre nord de Valea Vinții iar spre sud de Valea Făeragului, Dealul Cetățuia se prezintă ca un mamelon cu vârful elipsoidal, parțial amenajat, lung de 160 metri şi lat de 17 metri spre sud şi 25 metri la nord. Prezența sa a fost certificată în 1986 o dată cu primele săpături arheologice sistematice.

3. CETATEA DACICĂ DE LA COSTEŞTI–BLIDARU

Sat: COSTEŞTI, comuna ORĂŞTIOARA DE SUS, punct "Blidaru", județ: Hunedoara

Coordonate geografice: 45°40'00" latitudine nordică, 23°09'47' longitudine estică

Cod LMI 2004: HD-I-s-A-03181

Cod UNESCO: 906/1999

Cetatea este situată pe mamelonul de pe Dealul Blidaru (cota 705 metri), cu o vizibilitate atât înspre Valea Mureşului, cât şi înspre Grădiştea Muncelului; prin amplasarea şi elementele componente ale fortificației, cetatea, cu rosturi pur militare, este cea mai impozantă lucrare de acest gen din zonă. Semnificativ: în anul 1943 s-a descoperit o cisternă dacică, săpată în stâncă.

4. CETATEA DACICĂ DE LA LUNCANI – PIATRA ROŞIE

Sat: LUNCANI (ALUN), comuna BOŞOROD, punct "Piatra Roşie", județ: Hunedoara

Coordonate geografice: 45°36'11'' latitudine nord, 23°09'00" longitudine estică

Cod LMI 2004: HD-I-s-A-03200

Cod UNESCO: 906/1999

Cetatea de la Piatra Roşie se ridică ca un adevărat cuib de vulturi, la altitudinea de 821 metri, pe platoul unui deal înconjurat din trei părți de prăpăstii, cu pereții din piatră de culoare sângerie. Zidul ei de incintă are 6 turnuri, printr-unul din ele intrându-se în cetate. La această fortificație întâlnim o a doua incintă fortificată, mai puțin puternică decât prima (înălțată în grabă în preajma

războaielor cu Traian), construită nu din blocuri fasonate, ci din piatră de stâncă locală, sumar potrivită, legate între ele cu pământ.

5. CETATEA DACICĂ DE LA BĂNIȚA
Sat: BĂNIȚA, comuna BĂNIȚA, punct "Dealul Bolii",
județ: Hunedoara
Coordonate geografice: 47°27' latitudine nordică 23°09' longitudine estică
Cod LMI-2004: HD-I-s-B-03156
Cod UNESCO: 906/1999

Cetatea dacică de la Bănița a fost construită în zona cea mai înaltă a **dealului "Piatra Cetății" sau "Dealul Bolii"**, care se află la limita vestică a bazinului văii Jiului (altitudine 904 metri).

Dealul, înconjurat pe trei părți de apele râului Bănița, oferea în mod natural posibilități de apărare, accesul fiind posibil doar pe latura de nord, unde, de altfel, sunt amplasate elementele de fortificație din epoca dacică.

În interiorul cetății, spațiul de apărare şi locuire este organizat pe cele trei terase amenajate prin nivelare, cu suprafețe diferite, care se succed pe direcția est-vest.

Cercetările arheologice au stabilit că cetatea a fost construită la sfârşitul secolului II a.Hr. şi a funcționat până în timpul primului război daco-roman din 101-102 p.Hr., când a fost cucerită şi distrusă de romani.

Pierderea cetății de la Bănița a permis armatei romane să avanseze pe drumul către capitala regatului, Sarmizegetusa Regia, fapt atestat de existența castrelor de marş romane de la Jigorul Mare şi Comărnicel.

Febra aurului dacic

La fel ca pretutindeni, la noi ca şi în alte părţi ale lumii, ruinele lumii antice de pe Valea Apei Oraşului, din munţii înconjurători, au ajuns la cunoştinţa cărturarilor abia târziu, în secolul XVI, în urma unor descoperiri senzaţionale întâmplătoare. Localnicii le ştiau însă cu mult înainte, fără a preţui valoarea altor vestigii decât a celor din metal preţios. Au urmat alte veacuri de tăcere în scrierile cărturarilor până la începutul secolului al XIX-lea când descoperirea unor mari tezaure de monede de aur avea să trezească până şi interesul autorităţilor. Astfel, în 1802, doi tineri dădeau peste un mare tezaur de monede de aur de tipul Koson, în jur de 400 de piese. Tot cam atunci, pe Dealul Anineşului fusese găsit un tezaur cu monede de aur de tip Lysimah. Vestea descoperirii comorilor a dus la o adevărată migraţiune spre munte a sătenilor din împrejurimi iar comerţul cu monede de aur pe piaţa Orăştiei a ajuns la cunoştinţa autorităţilor austriece care organizează săpături de descoperire a aurului, cu mineri, sub supravegherea armatei, care se încheie fără niciun rezultat.

Importanţa patrimoniului cultural naţional pentru întărirea siguranţei naţionale este dată de rolul său de coagulare a identităţii naţionale şi a specificului regional, precum şi de acela de fundamentare a valorilor cetăţeneşti democratice într-o lume a diversităţii culturale, etnice şi religioase.

În condiţiile integrării europene a României, realizarea unui sistem performant de protecţie a patrimoniului cultural reprezintă atât un deziderat, cât şi o obligaţie a statului român, fiind considerată ca o contribuţie naţională la păstrarea, conservarea şi punerea în valoare a patrimoniului comun al Europei.

Procesul de conservare şi de punere în valoare a pieselor şi obiectivelor reprezentative pentru patrimoniul cultural naţional este afectat prin înstrăinarea, degradarea sau distrugerea unor repere cu semnificaţie majoră pentru civilizaţia românească în ansamblul ei.

Faptele reale, ca şi legendele, au ţinut viu interesul oamenilor privind bogăţiile care au existat în zonă, iar vidul legislativ în ceea ce priveşte reglementarea situaţiei juridice a siturilor arheologice a condus între anii 1990 – 2000 la apariţia în judeţul Hunedoara a unei nou tip de infracţiune: „braconajul arheologic", urmarea imediată a acestuia fiind dezvoltarea traficului de obiecte de patrimoniu ce provin din siturile arheologice şi care sunt vândute contra unor sume importante de bani, ţinând cont că doar o monedă din aur de tip KOSON în anul 1998 era evaluată la 650 lire sterline.

Pe raza judeţului Hunedoara figurează 70 de situri arheologice înscrise în L.M.I. Dintre acestea, 39 aparţin categoriei de importanţă naţională (A), iar 31, categoriei de importanţă locală (B). Cinci dintre situri sunt înscrise şi în Lista Patrimoniului Cultural Mondial UNESCO, respectiv Sarmizegetusa Regia, Costeşti – Cetăţuia, Costeşti – Blidaru, Luncani – Piatra Roşie şi Bănița. În afara acestora, în judeţul Hunedoara sunt semnalate şi câteva sute de situri arheologice aparţinând categoriei „patrimoniu arheologic reperat sau descoperit întâmplător".

Având în vedere fenomenul creat, în anul 2000, în structura Direcţiei de Investigaţii Criminale din cadrul Inspectoratului General al Poliţiei Române, se înfiinţează Serviciul pentru Prevenirea şi Combaterea Furturilor şi Traficului de Bunuri aparţinând Patrimoniului Cultural Naţional, acţionând pentru cunoaşterea şi controlul fenomenului infracţional, prevenirea şi combaterea faptelor ilegale de acest gen. Cooperează atât pe plan intern cu celelalte unităţi locale cu atribuţii în domeniu, în baza unor protocoale de colaborare şi prin schimburi de date şi informaţii necesare organizării de activităţi şi măsuri comune, cât şi pe plan extern cu Biroul Naţional Interpol, Serviciul Relaţii Internaţionale, cu structuri similare din alte ţări şi organisme internaţionale abilitate.

Activitatea poliţiei hunedorene s-a concretizat în depistarea şi cercetarea a peste 100 de persoane implicate în acţiuni ilegale de braconaj arheologic şi trafic cu bunuri culturale mobile provenite din siturile arheologice. S-a reuşit recuperarea şi confiscarea a peste 4.000 monede de argint tip DENARI IMPERIALI şi REPUBLICANI, 10 monede de aur tip KOSON, o aplică din bronz aurit, monede dacice tip HUNEDOARA, tetradrahme, celturi, scule şi unelte dacice,

600 obiecte arheologice romane, vase de ceramică dacică. Au fost aplicate sancțiuni contravenționale în valoare de 110.000. lei pentru fapte prevăzute în O.G.43/2000, republicată.

Printre persoanele cercetate pentru fapte de braconaj arheologic şi trafic cu bunuri culturale mobile sustrase din situri arheologice, se numără şi şapte cetățeni străini (2 cetățeni italieni, 2 cetățeni germani şi 3 cetățeni austrieci), cazuri în care s-a colaborat cu autoritățile străine prin Biroul Național Interpol.

Exemplificare: cu sprijinul acestora a fost identificat cetățeanul italian D.C.M., stabilindu-se că, în cursul anului 2000, a traficat de pe teritoriul României mai multe monede din aur de tip KOSON. Ca urmare a comunicării autorităților italiene, acesta se afla în atenție, fiind cercetat şi pe teritoriul Italiei pentru săvârşirea mai multor infracțiuni în domeniul patrimoniului cultural național.

Protejarea patrimoniului cultural național reprezintă atât o obligație profesională a specialiştilor în domeniu, dar mai ales o obligație morală a fiecărui cetățean român. Semnificația activității de protejare a patrimoniului cultural național al României este în realitate mult mai profundă decât pare la prima vedere, deoarece aceasta reprezintă o mică, dar esențială parte a patrimoniului cultural al omenirii.

Obârșia capului de bour din stema Moldovei

Mioara CĂLUȘIȚĂ-ALECU

Românii păstrează legende, balade, obiceiuri şi simboluri impresionant de vechi. Uneori, acestea ilustrează evoluția lor mai semnificativ decât vestigiile arheologice.

Atunci când unor tradiții li s-a uitat adevărata obârşie sau când aceasta a devenit anacronică, ele au fost adaptate noilor condiții de viață. Este cazul **baladei Miorița**. La început, ciobanul care urma să moară fusese ales să fie sacrificat unei zeițe pentru ca, după moarte, să se unească, printr-o căsătorie simbolică, cu zeița **mândra crăiasă a lumii mireasă** şi să revigoreze natura. Ciobanul îşi acceptă sacrificiul. În variantele moderne, omorul apare ca urmare a geloziei tovarăşilor lui care-i râvneau turma şi este de neînțeles resemnarea cu care ciobanul îşi acceptă moartea.

Multe opere folclorice şi simboluri s-au adaptat şi au supraviețuit milenii, încât acum anevoie putem să le dezgropăm adevăratele rădăcini şi numai sub vălul ipotezei. Un exemplu semnificativ este simbolul **capul de bour din stema Moldovei**. S-a țesut legenda că el ar reprezenta capul zimbrului pe care, urmărindu-l la vânătoare, voievodul Dragoş ar fi ajuns în Moldova.

Capul de zimbru sau de bour este un simbol foarte vechi (3), care se găseşte şi pe plăcile de plumb geto-dace publicate de Dan Romalo (5).

Coarnele bourului sunt ca două antene menite parcă să pună în legătură ființa care le poartă cu energia cosmică. Simbolizează ele o legătură cu emanații cosmice subtile care ar putea ilustra chiar activitatea spirituală a omului? Este o ipoteză temerară susținută de argumente care merită să fie cercetate.

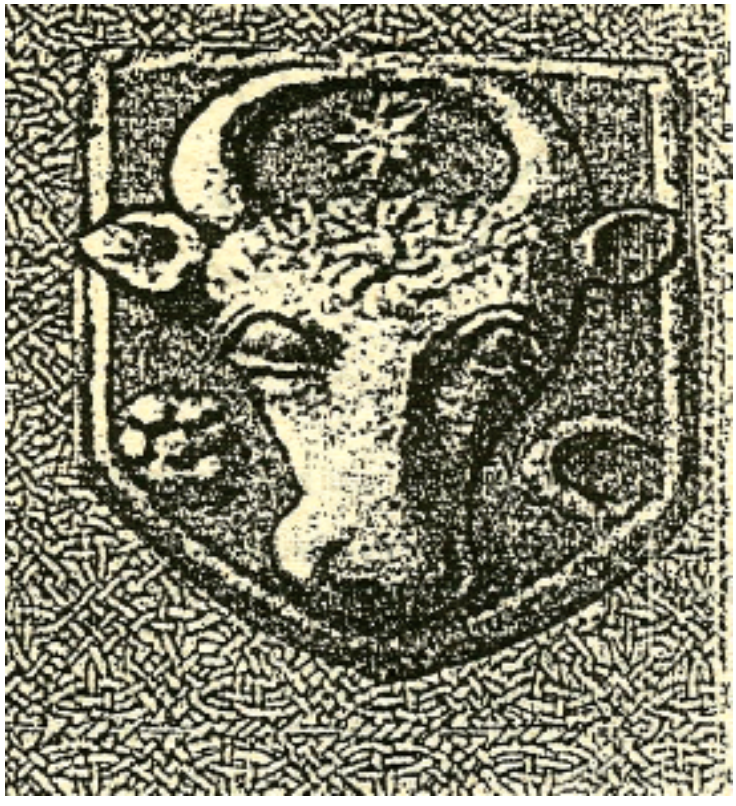

Se spune că omul este alcătuit dintr-un corp material, un corp energetic (eteric, astral) şi duh (1). Atâta timp cât acestea sunt legate între ele, omul este viu. După tradiția hindusă, corpul energetic este alcătuit din roți de energie numite cakra (pronunță ceacra) legate între ele prin canale de energie, nadî. Principalele cakra sunt axate pe canalul suúuma care este paralel cu coloana vertebrală. Prin sušuma, urcă un şarpe de energie numit kundalinî. După tradițiile hinduse, kundalinî este o şerpoaică care reprezintă energia śaktî.

Se spune că yoga este o tehnică multimilenară, dezvoltată în India dar şi în alte părți ale Asiei, tehnică care permite omului să-şi tragă conştient energia direct din cosmos. În decursul timpului, a evoluat nu numai corpul material al omului, ci şi corpul lui energetic – astral, activând diversele centre de energie (1, 2, p. 53-60).

În glanda pineală din frunte **se găseşte âjńa, cakra cunoaşterii**. Hinduşii situează în ea ochiul

lui Śiva, ochiul cunoaşterii şi al vederii paranormale. Acolo, pe frunte, pun hinduşii cu pastă de santal semnul roşu tilak, iar călugării şi preoţii ortodocşi miruiesc pe creştini. În creştetul capului este cakra sahasrâra.

Se spune că cakra âjńa este ca un lotus cu două petale de energie. La un anumit nivel de dezvoltare al corpului energetic al unor oameni, această cakra este trezită (activată), petalele ei se curbează în sus, ca nişte coarne, şi chiar pot fi văzute, mai ales de oamenii care au însuşiri paranormale. La acestea se face referire într-unul din imnurile orfice, când se spune că Zeus are pe frunte coarne de aur. Dionysos-Bacchus era reprezentat cu coarne. Michelangelo a simulat nişte coarne mici pe capul statuii lui Moise. Altarul de jertfe al evreilor avea coarne în cele patru colţuri ale sale (Ieşirea, 27). În fotografia giulgiului lui Hristos, publicată de Vatican, se disting un fel de coarne.

Sahasrâra, trezită, corespunde la aura sfinţilor.

Oamenii care au vrut să se considere superiori sau au fost astfel decretaţi de ceilalţi au fost împodobiţi artificial cu aceste semne. În vechime, când apăruseră oameni mai evoluaţi, care aveau vizibilă âjńa, cei care se considerau superiori ţi-au pus o tiară cu coarne. Când românii spun de cineva că are stea în frunte, fac aluzie la o dezvoltare şi vizualizare a cakrei âjńa sau la un ecou din adânca antichitate în care se vorbeţte de agatîrţii care purtau o podoabă atârnată pe frunte?! Dar astfel de **coarne de consacrare**, cum le numea Romulus Vulcănescu, coarne îndreptate în sus ca o aspiraţie spre Cer, sugerează şi taurul. La vechii egipteni, zeul Osiris se reîncarna în Boul Apis, iar zeul trac Dionysos era numit şi Bacchus, adică taur. Se poate face, prin aceste tradiţii vechi, o legătură între coarnele de consacrare şi zimbrul – capul de bour – din stema Moldovei? Pe la sud de Chişnău trecea drumul lui Bacchus, marcat de mehnhiri (azi Drumul Bâcului). În comuna Cumpăna din judeţul Constanţa a fost dezgropat un tors uman antic din marmură care prezenta pe cealaltă faţă un cadran solar, fixat între coarnele unui zimbru. Acesta se află la Muzeul de Antichităţi din Constanţa. Este de remarcat că pe unele vechi steme moldoveneşti apărea cerbul, animal purtător de coarne, ca şi zimbrul. Coarnele de consacrare au fost asociate şi crucii; ele apar la unele troiţe, iar la unele biserici ortodoxe se observă cum crucea din vârf este sprijinită între astfel de coarne de consacrare.

Mai apoi, când au apărut oameni care-şi treziseră sahasrâra – cu aureolă –, ca să-şi arate puterea, oamenii şi-au pus **coroană**. Coroanele egiptene aveau în faţă un cap de şarpe. Mihail Alecu se întreba dacă era o aluzie la un şarpe de energie trezit, cum spun hinduşii de kundalinî, sau era o coincidenţă întâmplătoare?

Era vreo legătură între şarpele de energie trezit al luptătorilor daci şi **drac**ul, steagul lor în chip de şarpe cu cap de lup? Coarnele de energie ale cakrei âjńa sunt amintite de **capul de bour** geto-daco-moldovean? Câte milenii are acest simbol?! Greu de răspuns.

Ca să distrugă credinţele păgâne, misionarii creştini au asociat coarnele şi **drac**ul - numele steagului geto-dac – satanei, diavolului.

Soarele, Luna şi Steaua din stema Moldovei vădesc o credinţă uranică (cerească).

Limba română dovedeşte existenţa, în vechime, a unor credinţe sau practici arhaice.

Cuvântul **văzduh** numeşte spaţiul în care oamenii cu însuşiri paranormale vedeau cum duhurile celor morţi se îndreaptau spre cer.

Cuvântul **trimis** a fost un calificativ al lui Sarmis – Hermes Trismegistos, la greci – care, conform tradiţiilor hermenautice, fusese trimis cu trei misiuni: de rege, legislator şi preot.

După tradiţiile hinduse, la ritualul de iniţiere, candidatul sta într-un spaţiu închis, în poziţie de fetus, cu mâinile în pumni, dar nestrânşi, urmând să se nască ca iniţiat, cu puteri noi, sporite (4). Justifică aceasta expresia: **să ţii pumnii**?

Dacă doriți să deveniți membru al Fundației DACIA REVIVAL, vă invităm să vă adresați uneia din filialele ce aparțin acestei fundații